

/ 68

वाङ्मय

एप्रिल १९९१

मोठं सुधामध्ये जादूच तशी!

सुधा सॉफ्ट कॉन्सन्ट्रेट पीस
मजेदार फ्लेवर्स घेतो सारे -
१२ वाहेत पुरे! एका
पेकमधून गरम बनवी मोठे सारे
- ३६ ग्लास पुरे!
आहे ना सुधापेच्ये मौज मोठी!

छोटक-मोठ्याना प्रिय मोठे

सुधा

विप्रेत : सायना फूड्स अँड पॉन्स मॉलिक

सॉफ्ट ड्रिंक कॉन्सन्ट्रेट

सुरिनामशी आपला संबंध

रापसेवक संकर! आपल्याला हे नाव भारतीयच वाटतं नाही? पण हे अगदी काल-परवापर्यंत सुरिनामचे अध्यक्ष होते. दक्षिण अमेरिकेच्या उत्तर-पूर्वी समुद्र किनाऱ्यावरील सुरिनाम हा एक स्वतंत्र देश आहे. यथ एक भारतीय बाणूस या देशाचा अध्यक्ष कसा होऊ शकेल?

त्याच कारण असं की सुरिनामची एक-तृतीयांश जमिनी भारतीय आहे. नीग्रो आणि मुळाटो (गोरे नि नीग्रो बांधासून संकरित बनलेली जाति) मिळून एक-तृतीयांश जाग आहे. बाकीची एक-तृतीयांश जमिनी विविध जाती-जमातीची आहे. या सिसऱ्या जागात इंडोनेशियन

भीक अधिक आहेत. उष, हिथी, सनांसंगो आणि जावा भावा सुरिनाम मध्ये बोलल्या जातात.

पूर्वी सुरिनाम नेदरलँडची बसावत होती. सन १९७५ मध्ये सुरिनामला स्वातंत्र्य मिळाले.

पारामारिको सुरिनामची राजधानी आहे. या देशाचे क्षेत्रफळ १,६३,८२० चौरस किलो मीटर आहे. याची लोकसंख्या जवळ जवळ चार लाख आहे. शेतीपाडी नि खनिज संपत्ति यांनी हा देश समृद्ध आहे.

इतिहास-पूर्व काळापासून सुरिनामचा भारताशी संबंध जसावा असे दिसते.

कर्नल बाउटर्स

रामसेवक शंकर

मेक्सिकोच्या सरकारने मेक्सिकोचा जो इतिहास प्रकाशित केला आहे त्यास असा उल्लेख आहे—“नंतर ज्याला अमेरिका म्हटलं गेलं त्या या महाद्वीपात भारताच्या पूर्वेकडील काही लोक सर्वात अगोदर रहाण्यासाठी आले. ही भारतीयांची संख्या हळू हळू वाढत गेली.”

प्रवासी मनुष्य सुरिनाम मध्ये काही भारतीय आले, ही फार प्राचीन गोष्ट नाही. ही बलीकडच्या काळातील घटना आहे. सुरिनाम सरकारमधे अनेक मोठ-मोठ्या पदावर भारतीय लोक आहेत. रामसेवक शंकर अगदी काल-परबा पर्यंत सुरिनामचे अध्यक्ष होते. आपली एक

भारतीय जगरनाथ लछमन ‘नॅशनल असेम्बली’ चे अध्यक्ष आहेत.

सुरिनाम एक स्वतंत्र देश आहे, येथील संसदेत ५९ सभासद आहेत. या देशाची सुरक्षा-सेना अधिक प्रभावशाली आहे. नवीन वर्ष सुरू होण्यापूर्वी काही दिवस अध्यक्ष शंकर यांनी राजीनामा दिला. ते आपल्या निवेदनात म्हणतात—“सैन्याच्या वसतीसाठी येऊन मी राजिनामा दिला.” सुरक्षा-विभागाचे अध्यक्ष आहेत कर्नल बाउटर्स. सेनाधिकाऱ्यांचे म्हणणे आहे की अधिकाऱ्यांच्या राजीनाम्याची आमचा काही संबंध नाही. एकांवेरीत, सर्व गोष्टी अधिक स्पष्ट व्हावयाच्या आहेत.

आवडती गोष्ट

जुनी गोष्ट आहे. धर्मसेन नावाचा एक राजा होता. त्याला तीन मुलगे होते. थोरला तर चांगला तुयोज्य व बुद्धिमान होताच, पण त्याच्या पेक्षा वाकटे दोघे अधिकच चलाख होते. विद्याभ्यास पूर्ण करून त्यांनी जेव्हा तारुण्यात पदार्पण केले, तेव्हा तिघांच्याही मनात आपणच राजा व्हावे अशी इच्छा उत्पन्न झाली. दरबारी लोकांच्या जेव्हा हे ध्यानात आले, तेव्हा त्यांच्यातही तीव्र गट पडले. जणू ते आपापल्या आवडत्या राजपुत्राचे कात मारू लागले.

हे सर्व पाहून धर्मसेन दुःखी झाला. राजकाज व कुटुंब कबिला सोडून आपलं उर्वरित आयुष्य एकाच जंगलात जाऊन जाल्तीने व्यतीत करायचे त्याने ठरवले. आपल्या मुलांना नीट सांगावर आणायचे काम राणी पार पाडू शकेल—असा राजाने विचार केला. जंगलात रहायला गेल्यावर

राजाला तेच वासव नावाचा एक गृहस्थ भेटला. तो आपल्या पारिवारासह जंगलात निवून आलेला होता. व जंगलात मिळणारी कंदमुळे आणि फळे यांवर आपली गुजराण करीत असे.

वासवची गोष्ट ऐकून चकित होत धर्मसेनने त्याला विचारले—“पण असं जंगलात तरी तुम्ही लोक किती दिवस राहू शकाल? इथलं आयुष्य तुम्हाला कंटाळवाणं नाही घाटत?”

“प्रत्येक माणूस आपल्या पारिवारासह राहू इच्छित असतो. माझा परिवार तर इथे माझ्यातरोबरच आहे, मग मला कंटाळा कसा येईल?” वासव उत्तरला.

धर्मसेन यावर म्हणाला—“पण मनुष्य हा समाजप्रिय प्राणी आहे. तुमची मुलं-वाळं मोठी होतील तेव्हा समाजाच्या रीति-माती आणि प्रथा वगैरे बाबत ती अनभिज्ञ राहतील.

एक न एक दिवस त्यांना समाजात इतर लोकांबरोबर आऊन रहावं लागेलच न?"

"समाजाच्या रीती-माती अन् प्रथा-संप्रदाय, बघेरे बाबतांतलं विशेष वर्णन देणाऱ्या काही गोष्टी मी लिहिल्या आहेत, अजूनही माझं लिखाण चालूच असतं. माझ्या मुलांचं शिक्षण म्हणजे हेच. माझ्याजवळ राहून हे शिक्षण पूर्ण करून माझी मुलं जेव्हा मानव-समाजात जातील, तेव्हा ती आपलं बापुव्य वारसपणे जगू शकतील अशी खात्री आहे माझी, आणि या निपरीत चडलं तर जंगलातल्या या आवुष्याचीही त्यांना सवय असल्याने ही केव्हाही इथं परतू शकतात!" वासवने स्पष्टीकरण दिले.

धर्मसेवने तत्पर वासवने लिहिलेल्या हजार गोष्टी ऐकल्या, आणि त्याला नमस्कार करून म्हटले—“राजजी, तुम्ही कोणी सर्व-सामान्य माणूस नव्हेत. आपल्या गोष्टी खरोखरीच अत्यंत व्यवहार्य अशा आहेत. आता आपल्या गोष्टींच्या आधारे मी स्वतःच्या समस्या दूर करू शकेन. माझी इच्छा आहे की, आपण एकदा माझ्या राज्यात जरूर येऊन माझा पाहणुचार घ्यावा.”

मावर हसून वाचन म्हणाला—“महाराज, आपल्या बडबणीला आवश्यक अशी उत्तर आपणाला माझ्या गोष्टींवरून मिळाली, म्हणून तुम्हाला त्या आवडल्या. पण खरोखरच माझं साहित्य इतकं काही महान् नव्हे. केवळ स्वतःच्या अनुभवांच्या आधारे, जो त्या लिहिल्या आहेत. त्यांच्यावरून इतरांना काही संदेश बघेरे मिळावा अशी मी अपेक्षा केली नव्हती. तरीही, मी ‘स्वान्तःसुखाय’ लिहिलेल्या या गोष्टींचा आपल्याद्वारे प्रचार झाला तर मी ते आपलं आय्य मानेन. पण, अजून एक वर्षावर मला गोष्टी लिहायच्या आहेत. ते व्यंज पूर्ण झालं, की मी वकरी आपल्या राज्यात आपल्या दर्शनार्थ येईन.”

यानंतर धर्मसेन आपल्या राज्यात परतला. अंशपरंपरागत राज्य-पालकाची प्रथा रद्द करून, धर्मसेनने एका नव्याच

पद्धतीचा पारंगत पाडला. या पद्धतीप्रमाणे प्रजेनेच आपला भावी राजा निवडावा अशी योजना होती. त्यामुळे आपणाला राज्य मिळवून घेवून आपल्याची तोंडपुजेपणा करणाऱ्या लोकांच्या बाह्यारी न जाता राजकुमार जनतेची सेवा करणं जरूरी आहे हे ओळखून आता योग्य मार्गाने चालू लागले.

एक वर्षानंतर, राजाला दिलेल्या वचनाप्रमाणे वासव धर्मसेनला भेटायला त्याच्या राज्याकडे निघाला. त्याच्या-बरोबर त्याची बायकासुद्धा होतीच. प्रथम त्या राज्याच्या एका नगरात पोचल्यावर वासव सहकुटुंब तेथल्या एका धर्मसाठेव उतरला. तेथे त्याची समीर नावाच्या एका तरुणाची ओळख झाली.

वासव कोण व तो इथे का आला आहे अनेकदा समीरने चौकशी करून घेतली अन् म्हण त्याला नमस्कार करून तो म्हणाला—“काकाजी, अनुभवांच्या आधारेण गोष्टी लिहायची मलाही सवय आहे. अशा पद्धतीने मी आजपर्यंत एकथे एक गोष्टी लिहिल्या आहेत. आपण त्यांच्याबद्दल आपला अभिप्राय सांगावा अशी माझी फार इच्छा आहे.”

वासवने मावावत समीरला मान्यता दिली आणि समीरने आपल्या शंभर गोष्टी त्याला वाचून दाखवल्या. त्या सर्व गोष्टी

ऐकून समीरची स्तुति करत वासव म्हणाला—“जर वेदा, अनेक वर्षांचा अनुभव घेऊन गोष्टी लिहिल्याची जो कला मी आत्मसात केली, ती खर शू अगदी सहानुभूतीतच प्राप्त करून घेतलीस. तुझ्यासारख्याला जर राज्याचं प्रोत्साहन मिळालं तर प्रजेचं नक्कीच कल्याण होईल. तुझ्याबद्दल राजा धर्मसेनजवळ जरूर बोलेल मी!”

यावर आनंदित होऊन समीर म्हणाला—“काका, महाराजांकडून मला प्रोत्साहन मिळालं अशी काही माझी इच्छा नाही. मी त्या केवळ स्वान्तःसुखाय लिहिल्या आहेत. माझ्या गोष्टी आपणाला आवडल्या ही मोठी आनंददायक बात आहे. आजपर्यंत

मी ज्या गोष्टी लिहित्या, त्यातील माझी सर्वात आवडती गोष्ट मी आता आपणाला वाचून दाखवतो. त्या गोष्टीवरही आपला अभिप्राय आपण मला सांगावा."

समीरकडून ती गोष्ट घेऊन वासवने वाचली. नंतर ती म्हणाला—“बेटा! ही गोष्ट मला मुळीच समजत नाहीये. यात बरीच गुंतागुंत आहे. तूच जरा नोट सांग ना स्पष्ट करून?”

हे ऐकून माझ समीरने मन लट्टू खाले. तो वासवला म्हणाला—“काका, आपणाला गोष्ट आवडली नाही, असं स्पष्ट सांगितलं तर मला वाईट नाही वाटणार!”

यावर वासवलाही वार्ड बघले. तो म्हणाला—“अरे बाबा, तुम्ही गोष्ट मला

आवडली नाही, असं कुठे म्हटलं मी? तुला तसं का वाटलं?”

“मी तर तुम्हाला म्हटलं होतं ना, की माझ्या सगळ्या गोष्टीतली हीच माझी सर्वात आवडती गोष्ट आहे! म्हणजे माझी हीच सर्वात श्रेष्ठ अशी गोष्ट आहे. ही वाचून, तुम्ही मला स्पष्ट करून सांगायला सांगत वाहात, म्हणजे माझीच म्हणणं बरोबर की नाही?” समीरने दुःखाने विचारले.

यावर कावून वासव म्हणाला—“अरे, पण मी तुम्हाला एकूण एक गोष्टी वाचल्या अन् त्यातल्या खंयच मला समजल्या, आवडल्याही. पण फक्त एकच नीट समजली नाही, अन् स्वतः लेखक तू जवळ होतास म्हणून मी तुम्हालाच स्पष्टीकरण मागितलं. तुम्हा बाकीच्या खंयच आवडल्या नसल्या, तर या एकीवद्दल काहीच विचारलं नसतं मी तुला! तेव्हा आता सर्वांच वाद न घालता सांग न, की तू काय हेतूने ही गोष्ट लिहिली आहेस?”

हे ऐकून दुःखाने समीरने विचारले—“का बरं, प्रत्येक गोष्टीत काही संदेश मिळालाच पाहिजे असं थोडंच वाहे?”

“मी गोष्टी काही घासाठी नाही लिहीत की जमतेल्या यातून काही शिकायला मिळावं! मी फक्त स्वतःचे अनुभव सुन्दर पद्धतीत लिहून लोकांपर्यंत पोचवू इच्छितो.” समीरने आणखी स्पष्टीकरण दिले.

वासव आता मानधर घेत म्हणाला—“मी गोष्टीच्या सन्देशावद्दल तर काहीच बोललो नव्हतो. मी फक्त म्हणालो, ती लिहिण्यामागचा हेतू निराळा असतो अन् संदेश निराळा! खरं म्हणजे प्रत्येक गोष्टीला कारण तर काहीतरी असतंच ना? मुद्दाम घटना ओढून लावून जमकून केवळ संदेश देण्यासाठी लिहिलेली गोष्ट ही श्रेष्ठ गोष्ट नव्हेच—असं माझही मत आहे. उदाहरणार्थ बालकीला आणि सोईया यांमुळे कृष्ण यशोदेला रंजीत बाणी, त्या खोडकर-पुण्याच्या सुंदर गोष्टीतून कुठे संदेश मिळतो? पण त्या खोडकर कृष्णाच्या गोष्टी वाचून पोरं खूप होतातच ना? तेव्हा लहान मुलांच्या खोडप्यांचं वर्णन करणं दलकाच त्या गोष्टींचा उद्देश असतो.”

आता कुठ समीरने ही गोष्ट लिहिण्या-तला जड्हा सांगितला—“एक प्रसिद्ध मन्विर ब्रह्मण्यासाठी काही शिल्पकार काम करत होते. त्यातल्या एका तरुण शिल्पकाराच्या मूर्ति बोंड्या अवभुत दिसत. पण तरीही त्यातला प्रमुख शिल्पकार त्याला नावं ठेवी, अन् मन्विराच्या अधिकाऱ्यांनी त्या मूर्ति पाहू नयेत म्हणून वाटेत बडबणी आणी. यावर तो तरुण शिल्पकार विचारा बेंतभून गेला आणि आरंभ जनवसेल्या सर्व मूर्ति मोडून टाकून, जन्मभर निरक्षर होऊन कुठे तरी निघून गेला.”

इतके सांगून समीरने विचारले—“आता सांगा, कशी वाटली माझी गोष्ट?”

यावर किंचित हसत वासव म्हणाला—“हेच सर्व तू सुचवातीला सांगितलं असतं. तर इतका माद घालायची गरजच नसली नव्हती ना? काही असो, आता काही मी तुला माझं मत सांगू शकत नाही, कारण माझं बुद्ध मन आणि प्रामाणिकपणा यावर तुम्हा विस्वास नाही राहिला.”

नंतर वासव आपल्या परिवारासह राजाकडे गेला.

“महाराज, आपल्या राज्यातले कवि, कथालेखक हे सर्व मोठे अहंकारी अन् घमंडखोर आहेत. साहित्यावर हा एक

प्रकारे डग आहे. जमतेच्या मनोविकासाला पामुळे प्रतिबन्ध येतो." असे म्हणून वासवने समीरबद्दल आपल्याला आलेला अनुभव राजाला सांगितला.

हे ऐकून राजा धर्मसेनला मोठे आश्चर्य वाटले. तो म्हणाला-"पण वासवजी, समीर काहीही कोणी महान् लेखक नव्हे, मी तर त्याचं भावही ऐकलेलं नाही. अशा अगदी सामान्य लेखकाच्या अनुभवावरून माझ्या राज्यातल्या सर्व कवि-कथालेखकां-वर ताबेदे लाडून तुम्ही त्यांचा अपमान करणे योग्य नव्हे."

मावर जरासं हसून वासव म्हणाला-"समीर सामान्य लेखक नाही महाराज! एक महान् कथालेखक आहे. अशा महान् लेखकाची आपणाला काहीच माहिती नसावी हीच अपमानकारक बाब आहे. अशा मोठ्या लेखकांना पुढे घेण्यापासून कोण रीक्षत आहे, हे भीळखून काढणं ही आपलीच जबाबदारी आहे. मी समीरच्या गोष्टींची स्तुति केली, तेव्हा मी त्याची

क्षेष्ठा करतो आहे असं वाटलं त्याला! त्याच्या मनातं जालं की, राजाकडून सौरव प्राप्त झालेला लेखक आहे मी. जन् त्याच्या मनात तर या गोष्टीने पक्कं मूळ धरलंय की मोठी माणसं धोष्टं घेऊचं कवी कोतुक करत नाहीत, त्यांच्या सृजनकर्त्यांची फक्त कंष्टा-मस्करीच करतात. त्याचं कारण एकच असलं पाहिजे की आपल्या राज्यातले नाव धिल्लवलेले कवि-कथालेखक दरीरे लोक नवोदित कवि-कथालेखकांशी अहंकारपूर्ण व्यवहार करतात, अन् त्यांचा अपमान करतात. बळीरसारख्याला असं वाटायला हवं की, प्रसिद्ध कवि-कथालेखकांच्यातच विनयगुणही असतो, आणि आपण साहित्याचा आदर करावा-इतकीच माझी आपणाला विनंति आहे."

धर्मसेनने समीर सारख्या नवोदित साहित्यिकांची परिस्थिती ओळखली आणि वासवजवळ आपली कृतज्ञता प्रकट केली. एक 'साहित्य राजा' म्हणून तो प्रसिद्ध पावला.

[१८]

[हुकुमशहा कीरसिंहाचा एकामागून एक पराभव होत राहिला. शंकरवर्माकडून जबरपस्तीने उचलून आणलेली कनकदुर्गेची सैन्याची मुराही ती वाचवू शकला नाही. राजकुमारी हुकमेची विवाहाचा विचार केला, तर हुकमेचे माकडाला रुपांतर होऊन गेले! राजवाड्यात मिळलेले अमूल्य जड-वयाहीर पारक्यानीच खुटून गेले. -पुढे वाचा]

"मी आता माझ्या नाडवाला भेटायला सरळ कीरसिंहाच्या सैन्याला समीराला समोर आणुसलो आहे." अमृतपुरीचा सामना झाल्याही तयार आहोत." राजा सत्यसेन म्हणाला. तो राजा शान्ति-चमन्तने मोठ्या आनन्दाने सत्यसेनला शेवटचा सासरा होता आणि आता तो सांगितले. असत्यही बोलत होता.

राजा सत्यसेनने शाब्दशेच आपला "महाराज! युवराज सन्दीपने अशी मन्त्री व सैन्यापती यांना बोलावून घेतले. आपण वाहिली आहे की आपल्याला भेटण्या चारही जणांनी बराच वेळपर्यंत गुप्त-पूर्वी त्याला आपल्या पित्याचं राज्य परत मल्लतीच्या खोलीत घेऊन विचार-विमर्श मिळवायचं आहे. आता आम्ही सरळ-केला.

"बादोका"

“आणखी एक जमत्कार घडला महाराज!” वीरसिंहचा प्रमुख गुप्त हेर त्याला बुचारा करत म्हणाला.

“काय झालं?” डोळे रोखत वीरसिंहने विचारले.

“माकडाच पुन्हा सुकन्येत रूपान्तर झालं!” गुप्तवर उत्तरला.

“काय म्हणालास? अगदी खरं हे? कुठे आहे ती?” अशीरतेने आपल्या जागेवरून टणकून उसळत वीरसिंहने विचारले.

“जयनगरला, आपल्या पिशाचरोबर.” गुप्तवराने सांगितले.

“काय? जयनगरमध्ये? पण...जन्मपर्वत शंकरवर्माने मला ही बातमी का पोचवली

नाही?” वीरसिंहच्या स्वरात चिडकेपणा स्पष्ट कळत होता. त्याने वावडसोब एका नडीलपान्या बरबारी अधिकाऱ्याला बोलावून येऊन त्याला हुत म्हणून जयनगरला जायची सूचना दिली आणि म्हटले—“शंकरवर्माने कठोर व्रत करायं जसं मला वाटत नाही. मी तर काहीही करून त्याच्या मुलीची विवाह करू इच्छित आहे. त्याला जाऊन सांग मी, मी स्वतः राजकुमारी सुकन्येत घेऊन जायला येईन. यावेळी मी स्वतः खाता वेळ तिच्याबरोबर राहीन आणि बरोबर एका बाहुगारलाही बाळगीन, म्हणजे पुन्हा कोणी तिला माकडं करून टाकणार नाही.”

जरोखरीच स्वतःला बाहुगार म्हणवून घेणारा एकवण येऊन दाखल झालेला होता. तो विसायलाही सोडा आकवेक होता.

हुत जयनगरला पोचला आणि त्याने वीरसिंहचा निरोप अगदी जसाच्या तसा शंकरवर्माला कथन केला. आणि तो जेव्हा वीरसिंहकडे परत आला, तेव्हा त्याची मान खाली गेलेली होती. तो हताश स्वरात बोलू लागला—“महाराज, बाशा तिचे अपमान झाला. म्हणजे त्यांनी आपणालाच अपमानजनक शब्द वापरले.”

“काय म्हणालास? अपमानजनक शब्द? कोणी बशी हिंमत केली? काय शब्द होते ते?” वीरसिंहने विचारले.

“प्रथम शंकरवर्माने तर मला जेडपळाच तयार नव्हता. एक युवक तेथे स्वतःला शंकरवर्माचा बल्लागार म्हणवतो. तो म्हणाला की...” पण हुत अनलेल्या त्या दरबारी माणसाला पुढे बोलायचे धैर्य होईना!

“काय म्हणाला, सांग वा, सांग!” वीरसिंह वेडघासारखा थोरबला.

“तो म्हणाला की...कि...सुकन्येचं कुठे माकडात रूपान्तर झालं? हौं, कोणाला तसं वाटलं असेल, पण त्यावर विश्वास ठेवणारा वीरसिंह हा स्वतःच एक माकड आहे, माकड! समजलास? खरं म्हणजे सुकन्या तेथून पळून गेली, राजकुमारीच्या बसीने त्या माकडाने वीरसिंहच्या घालावर एक अप्पड मारली! बस, इतकंच सांगायचं आहे आम्हाला. असंच अगदी बरोबर वीरसिंहला जाऊन सांग. असंच बोलला तो महाराज!” हुत बोलला.

“त्या दोन कवडीच्या शंकरवर्माची इतकी हिंमत?” असे म्हणून वीरसिंह आपादमस्तक बरबरा कापू लागला—“त्याला पायाखाली हुडबून टाकीन, त्या सुकन्येचे ही तक्रारीने रोम तुकडे करून टाकीन

मी! मला आता असा संताप बालाय, की कुणालाही सोडणार नाही मी!”

“आपले बोलणं शंभर टक्के बरोबर आहे हुजूर!” हुत बोलला.

नंतर त्याने सर्वशक्त व ज्ञानव्याप्ती अनुभाषांना बोलावून म्हटले—“आपण आता ताबबतोब जयनगरवर हल्ला करू या—काय होईल ते होवो!”

“काय होईल? जयन होईल आपला!

अन् जयनगर हुमेष राज्याचाच एक भाग होऊन जाईल, हुपूर काय? महाराज, आपल्याला कशाचा ध्यायची गरज नाही. या विजयामुळे आपल्या सैनिकांचे आत्मबळ वाढेल!” सर्ववन्त पुशारण्या मालू लागला.

"हां, तुम्हें म्हणणं अगदी बरोबर आहे. नाहीतरी बरेच दिवस आपलं सैन्य पगार घेऊन नुसतंच खात बसलं आहे. पण त्यांनी काही नवतही करून ठेवलेली नाही. जयनगर वर हल्ला करू तेव्हा त्यांना दिसेल ते त्यांनी खुद्याळ छुटाय. पण हागिने, सोम-बांदी, हिरे-जवाहीर आणि रोकड पैसा आपल्याला धरत करावा-समजलं?" वीरसिंह बोलला.

"होय महाराज!" संपदन्तने मान होळयली.

खरे म्हणजे जयनगर मध्ये त्यांचं सैन्य नव्हतंच. पण लोभात पडून संपदन्त ही गोष्ट पार विसरून गेला होता. जयनगर-

मध्ये जर एकही सैनिक नव्हता, तर पण युद्ध तरी काय होणार? युद्धच झाले नाही, तर फक्त काय झळणार; अन् सैनिकांचा आत्मविश्वास मग कसला वाढणार? म्हणजे सरळ स्वच्छ नांव अशी, की हे युद्ध नसून केवळ सूटमारच होणार!

अन् वीरसिंहचीही अवकल चालली नाही, की जयनगरजवळ स्वतःचें सैन्य नसले तरी शंकरचर्मा अस्तपुरीहून सैन्य, सरकार वगैरे बोलावून घेऊ शकतो! पण त्यानेही काही विचारच केला नाही. संपदन्त तेथून निघून गेला.

पण वीरसिंहच्या लवकरच लक्षात आले की अस्तपुरीची सेना जयनगरच्या मदतीला नक्की येईल. जवळ उभ्या असलेल्या मान्त्रिकाला त्याने विचारले—“काय रे, तू असा काही उपाय सांगू शकशील का, कि ज्यामुळे आमचे सैनिक धमूला पाठ वाखणार नाहीत, शत्रूची चांगला लढा देतील?”

“होय महाराज, आपले सैनिकच नव्हे, तर घोडेही त्यांना पाठ वाखणार नाहीत असा उपाय मी करू शकेन; घोड्यांना जो चारापाणी दिला जाईल, त्याच्यावर मी मन्त्रजल शिंपडीन. तो चारा खावला की घोडे अश्रुसैन्यालाच काय, पण आगीच्या ज्वाळांनाही मिणार नाहीत. अन् घोडेच मागे फिरले नाहीत, तर त्यांवर बसलेले

सैनिक तरी कसे माघार घेतील?” हसत हसत आपली लांब दाढी कुरवाळत मान्त्रिक बोलला.

“शाब्बास!” वीरसिंह आनंदाने चोस्कारला.

दुपारी सैन्य तयार झाले. सर्वजण व मान्त्रिक धांता बरोबर घेऊन वीरसिंह स्वतःच सैन्याचे नेतृत्व करू लागला. संध्याकाळपर्यंत ते जयपुरीच्या सीमेवर पोचले. आता मान्त्रिक म्हणाला—“महाराज, आपण रात्री आगून इथेच मुक्काम करू. मन्त्रजल शिंपून आपण दुसऱ्या घोड्यांना बंदी देऊ या. सकाळ होता होता, एका घोड्यात पाच पाच घोड्यांची ताकद येऊन राईल.”

“ठीक आहे, असच करू या. पहाटेच आपण जयपुरीवर हल्ला करू.” वीरसिंहने मान्त्रिकाचे म्हणणे मान्य केले.

त्या रात्री अनेक मन्त्रांचा उच्चार करत मान्त्रिकाने कमंडलुसारख्या एका पात्रातले पाणी अभिमन्त्रित केले. नंतर ते पाणी आन्धावर शिंपडून मान्त्रिकाने तो चारा घोड्यांना चारला.

सकाळ झाली आपल्या घोड्यावर स्वार होऊन वीरसिंह आपल्या सैनिकांना म्हणाला—“आता आपल्या घोड्यांच्यात अपूर्व शक्ती आलेली आहे. आपला शत्रू

कितीही शूर असला तरी जय आपलाच होणार. तुम्ही सर्वजण वीरधीने पुढे चला.”

पण तो स्वतः ज्या घोड्यावर बसला होता, तो पाऊलभरही पुढे सरकेना अन् त्याला कावून ठेवणंही जड जाऊ लागले. वीरसिंहला वाटले की घोड्याची ताकद वाढली आहे, पण तो विचार क्षणभरच टिकला, कारण जोडा पुढे दोन शूर हवेत उचळून जोराने खिकाळू लागला आणि तो अडून राहिला! त्याने मागे वळून पाहिले, तो त्याचा संशय खराच निघाला! सर्वच सैनिक आपापले घोडे ताव्यात ठेवण्याचा प्रयत्न करीत अवघडें दिसून आले त्याला!

"पुढे चला." वीरसिंहने हुकूम दिला.
मोठ्या कपटाने ते अडलेले छोडे पुढे सरकू लागले. आणि ते सैन्य अखेर जयपुरीच्या राजवाड्याजवळ पोचले. पण त्याका वेळा देण्यासाठी सैनिक शोधण्यांना पुढे नेण्याचा प्रयत्न करू लागताच पुन्हा एकदा ते मागल्या पायावर उभे राहून तेथेच अडून राहिले, आणि भयानक आवाजात खिकाळत पुढे जायला प्रतिबंध करू लागले. शिपाई एक एक करून खाली पडू लागले. काही शिपाई उर रिकिबीत पाय अडकून जमिनीकडे तोंड करून लोंबू लागले आणि घोडे आपापल्या जागी धवड्याट करू लागले!

"सर्पदंत! हे सगळे काय घालंय? मात्त्रिकाने हे काय करून ठेवलंय?" वीरसिंहही किंचाळू लागला.

केवळ वीरसिंह आणि सर्पदंतच काय ते महामुष्किलीने आपापल्या घोड्यावर बसून होते!

"वीरसिंहा, दुष्टा! इकडे पहा!" एक संभोर आवाज हुबेत उमटला!

आवाजाच्या दिशेने वीरसिंह आपले मस्तक उचलून पाहू लागला. राजमहलाच्या छतावर तो मान्त्रिक उभा होता! त्याने आपली नकली दाढी व मस्तकावरचे नकली केस काढून आपले खरे रूप प्रकट करीत वीरसिंहला विचारले—"मला ओळखलं नाहीस वीरसिंहा?"

"तू....तू....शान्तिदेवचा हेर मान्त्रिक बेघात माझ्याकडे येऊन मला फसवणारा तूच ना? इतकी हिमत तुझी?" वीरसिंह हुंकारत त्याला विचारू लागला.

"होय, होय! मीच फसवणं तुला! तुझ्या सवें घोड्यांना मी वेडं केलंय, मीच पिसाळवणं त्यांना! सरळ मनाच्या शान्तिदेवला तू फसवलेस, त्यापुढे भाक्षी ही फसवेगिरी काहीच नाही! आता मुकाट्याने आपल्या सैन्यासह शरण ये. नाहीतर तुम्हापैकी एकाचेही प्राण वाचणार नाहीत." म्हाताऱ्या मान्त्रिका सावधान दिले.

"काय, मला बसकी देत आहेस? तू आणि ती म्हातारा शंकरवर्मा मिळून काय सुभेच्या सैन्याबरोबर आलेल्या आम्हाला सहजपणे मारू शकाल!" त्याची चेष्टा करत वीरसिंहने विचारले.

"अरे मूर्ख! डोळे उघडून इकडे बघ!" वृद्ध मन्त्रि कडकून बोलला.

तावडतोड शेंकडो सैनिकांची डोकी किल्ल्याच्या तटावर दिवू लागली! सर्व सैनिक सशस्त्र होते!

ते दृश्य पाहून वीरसिंहचे हृदय पडथडू लागले! त्यावेळी वृद्धमन्त्र्याच्या शेजारी उभा रहात शंकरवर्मा म्हणाला—"वीरसिंह! रमतपात थांबवण्यासाठीच आम्ही तुला चेतवून अशा तऱ्हेने ससैन्य इथे यायला आहोते. धर्मात्मा प्रभु शान्तिदेवचा पुत्र, युवराज सन्दीपच्या सूचनेनेच हे सर्व जवळ आहे! श्रेष्ठ वाचवापची इच्छा असेल, तर तावडतोड हत्यारे टाकून आमच्या हवाली हो! आणि युवराजाकडे क्षमायाचना कर. तुझ्या सैन्याला जयपुरीच्या सैन्याने घेरलं आहे. आता तरी अक्कल धापर आणि आमच्या हवाली हो! शान्तिपुरचा राजवाडाही आम्हा बंडखोरांचा नेता वसंत याने ताब्यात घेतलेला आहे."

वीरसिंहने एकदा चव्हाकडे मग्न फिरवली. त्यावे शिपाई खाली पडले होते आणि

काही जखमी झालेले होते! सर्वच कण्ठत-मुषत होते!

"हे सुभेच्या शिपायांनो! इकडे पहा, तुमचा खरा राजा शान्तिदेव याचा पुत्र युवराज सन्दीप इथे उभा आहे! हाच आता तुमचा राजा!" शंकरवर्मा ओरडून बोलला. त्याच वेळी युवराज सन्दीप येऊन शंकरवर्माजवळ उभा राहिला.

"युवराज सन्दीपचा जयजयकार बसो!" सर्व सैनिक जयजयकार करू लागले.

"घाब्यास! आता मी सधजून चालत आहे की तुम्ही सर्व आमच्या हवाली होत आहात. बसवे टाकून सर्वजण एका दाजूक उभे रहा. तुम्हाला माफ करून सुभेव

राज्याच्या सेवेत सामिल करून घेण्यात येईल." असे हट्ट म्हाणून संकरवर्मा आता वीरसिंहाकडे बघला आणि म्हणाला- "वीरसिंह, तुलाही जामन हेच आव्हान आहे. मुकाट्याने युवराज बन्दीपला सरण ये आणि प्रजेसमोर आपला गुन्हा कबूल करावला तयार हो! नाहीतर आता तुझ्या प्राणांची खेर नाही!"

वीरसिंह आता उदास झालेला होता, काहीतरी विचार करत होता तो. इतक्यात त्याचा मोठा एकाएकी आगीस दावावर उभा होऊन त्याने वीरसिंहाकडे जामी पाडले आणि तो पळून गेला।

साबडतोच संकरवर्माच्या शिपायांनी तेथे पोचून त्याला अटक केली आणि त्याला घेऊन ते कारागृहाकडे निघाले.

संपदन्तने दोन्ही हात उचलून स्वतःला युवराज सन्दीपच्या हुणाली केले. त्यावेळी त्यालाही शिपायांनी अटक केली.

युवराज बन्दीपला पाहून त्याचा आजोबा, अमृतपुरीचा राजा सरबसेन यांच्या डोळ्या-

तून आलम्यासु पाहू लागले! दुष्ट वीरसिंहच्या अत्याचारांचा अन्त झाला आणि सुनेषची जलता आनन्दिता झाली.

जवळजवळ मुनींच्या समक्ष युवराज सन्दीप सुनेषच्या सिंहासनावर बसला. मोठ्या सभारंमामे त्याला राज्याभिषेक करण्यात आला. सर्व लोकांसह तो समारंभपूर्वक जंवलालच्या आपल्या बाईमठिकांच्या समाधीपथळ गेला! आणि मोठ्या खडेने सर्वांनी तिला नमस्कार केला। तत्पर तेथे त्यांचे बोट स्मारक बनवण्याची घोषणा केली गेली.

जानंतर सन्दीप व मुकल्या यांचा मोठ्या धामधुमीने विवाह केला गेला. दुसरे कोणी वारस नसल्यामुळे अमृतपुरी व जंवलाल ही राज्येही-सुनेष राज्यालाच जोडली जाऊन त्यांचे एक विशाल व बळशाली राज्य बनले.

राजा सन्दीप व राजा मुकल्या यांच्या शासनशाली ते विशाल राज्य सुनेष बराच काळपर्यंत सुखशांतीने चालले. (समाप्त)

बहादूर

आपल्या निरपराध अटळ भतमान्या राना विकसादिल्याने ज्ञातानमळ जाऊन, त्याच्या फांदीवर छटकणारे शेत जाती उत्तरवले, आणि ते आपल्या खांद्यावर लावून नेहमीप्रमाणे जीव स्वीकारून तो स्वशानाची वाट काढू लागला. रावा बोक पुढे होतो, जोच जेतातला वेताळ बोकू लागला- "वा मज्जराजीच्या वेळी, अशा काळोशात, वा भयानक स्मशानात तू हे जे कष्टाचे काम करीत आहेस, ते कुणा सामान्य मानवाच्या आटोक्यातले काम नव्हे पण कधी-कधी असे खुर वीरही वेळ-वेळेत लक्षात न घेता जिवेकाने आपला मान-समान घालवून घेतलाय. बाबाकतीत तुला सावधगिरी बाळग्यायला उपयोगी पडू शकेल अशी श्रीकान्तची गोष्ट आहे. तुला आपले थम कमी भाषावलाही उपयोग होईल, म्हणून

वेताळाच्या गोष्टी

ती गोष्ट तू आता ऐकव." आणि वेताळ गोष्ट सांगू लागला—

कीर्तिकामी राज्यात किसानगंज हे एक लहानसे शेंडेगाव होते. तेथे श्रीकान्त नावाचा एक तरुण रहात असे त्याला आईबाप, बहीणभाऊ कोणीच नव्हते. श्रीकान्त अत्यंत धीट व साहसी होवा त्याची शारीरिक शक्तीही इतकी होती की वेळ पडल्यास एकाच वेळी बऱ्या लोकांना तो मारी पडे.

एका वर्षाच्या जंगलातला एक वाघ नरभक्षक बनून त्या गावात अधूनमधून येऊ लागला. एक दिवस दुपारी श्रीकान्त जंगलात एका झाडावर चढून वाळलेल्या फांद्या

तोडत होता. इतक्यात एक मुलगी आरडा-ओरडा करीत घाबत त्या झाडाकडे येऊ लागली. वाघ तिच्या पाठीस लागला होता.

आश्चर्यचकित हे दृष्य पाहून नराही न मिता श्रीकान्तने ठीक त्या दोघांच्या मध्येच उडी मारली. अचानक आपल्यासमोर झालेल्या माणसाला पाहून वाघ भाबरून परत फिरला पण इतक्यात श्रीकान्तने मोठ्या चपळीने वाघाच्या मानेवर हाता-तल्या कुऱ्यावीर्याचा खान घातला. थोड्या जलमी झालेल्या वाघाने चिडव आपल्या प्रतिस्पर्ध्यावर हल्ला करण्यासाठी तोंड फिरवले. वाघाची लडता लडता स्वतः श्रीकान्त जखमी होऊन रक्ताने मासला शेवटी तो त्या रक्तपिपासू वाघाला मारून टाकण्यात सफल झाला. इकडे वाघ मरून पडला जेव्हा तिकडे आपल्या खोरीराळा झालेल्या जखमांमुळे व खूप दमल्यामुळे श्रीकान्तही बेहोश होऊन पडला.

मगच्या अवधीत त्या मुलीने पळत जाऊन गावात नवी विल्यामुळे सोकही तेथे येऊन पोचले. त्यांनी श्रीकान्तला उचलून गावात नेले आणि औषधोपचारच चांगली सेवाशुध्दा करून त्याला बरे केले.

श्रीकान्तच्या घाड्याची कहाणी राजा अभिसार याच्या कानी गेली आणि त्यान

थीमन्तला बोलावून जेव्हा आपल्या सैन्यात शिपायांची नोकरी दिली

काही दिवसांनी अगदी अचानक जवळच्या सुमंगव राज्याचा राजा कालकेतु याने अभिसारशी युद्ध करण्याची घोषणा केली. बोर्ली राज्याचे राजे समोरासमोर आले आणि दोघात लढाई सुरू झाली. इतक्यात शत्रुपक्षाच्या एका शिपायाने राजा अभिसारच्या घोड्याच्या पुठ्यावर आला फेंकला. त्यामुळे घोडा इचकून जोरात खिकाळला व मागच्या दोन पायांवर उभा राहून अचपचाट करू लागला राजा अभिसार तोल जाऊन खाली पडला व ताबडतोब त्याच्या मस्तकावर वार करण्यासाठी कालकेतुने आपली तलवार उगारली पण अगदी योग्य वेळी श्रीकान्त तेथे पोचला अन् त्याने विजेच्या वेगाने राजा कालकेतुची तलवार आपल्या तलवारीने दूर उडवून दिली व जगेव त्याला बोड्यावळून खाली खेचले त्याच्या गळ्याला आपल्या तलवारीचे टोक मिडवून श्रीकान्त मरवला—

"राजा, आपला पराजय कबूल कर!" कालकेतु कैदी झाला

मुद्रकलेचे जराही ज्ञान नसलेल्या श्रीकान्तने केवळ आपल्या साहसाच्या गळावर कालकेतुला तोंड दिले आणि राजा अभिसारचे प्राण त्याने वाचवले. राजाने

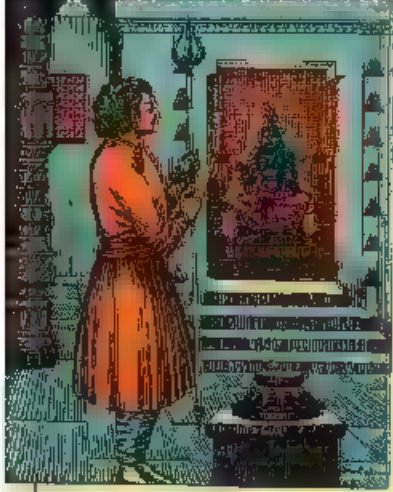
खूप होऊन त्याला अमृत्य उपहार देऊ केला

पण मोठ्या नम्रतेने राजाच्या पुरस्कार नाकारत श्रीकान्त म्हणाला—"महाराज, कोठल्याही प्रकारचा त्याग व खलिदान करून आपल्या राजाचे प्राण वाचवणे, हे प्रत्येक शिपायाचे कर्तव्यच असते"

अभिसारला आता श्रीकान्तची राज-भक्तीही कळून चुकली! त्याने श्रीकान्तची आपला 'जगरसक' म्हणून नमणुक केली.

यानंतर दोन वर्षांनी राज्यात मुळीच पाऊस न पडल्याने कीर्तिकामी देशात मोठा दुष्काळ पडला. काय करावे हे राजालाही सुचेल.

अज्ञातच विशालाक्ष नावाचा एक प्रसिद्ध ज्योतिषी राजाला येऊन बेटला आणि तो म्हणाला—'महाराज, आपल्या राज्याच्या दक्षिणेला एक जुने काळी-मन्दिर आहे. त्यात एक शिखर आहे. मावर-अर्च लिहिलेले आहे की कोणी आपला अग्नि सायला तयार होऊन काही नवस बोलला, तर देवी त्याची इच्छा पूर्ण करते.'

हे ऐकून श्रीकान्त तावडतीस राजाला आनन्दाने प्राणत्याग करायला तयार आहे. ती कालीमातेला नवस करीत की माझे प्राण घेऊन तिने आपल्या राज्यात पाऊस पाडायची कृपा करावी!'

इतके बोलून श्रीकान्त सरळ काली-मन्दिराकडे जाऊ लागला. देवीच्या प्रतिमेच्या हातात एक त्रिशूल होता. श्रीकान्तने मान लढवून देवीला प्रणाम केला आणि म्हणाला—'हे जगज्जननी! मला कृतार्थ कर. माझ्या प्रणत्यागामुळे माझ्या देशात पाऊस पडू दे आणि त्यावरची बुष्काळाची प्रेतछाया दूर होऊ दे. कृपा कर आते!'

अशी प्रार्थना करून श्रीकान्तने तेथील त्रिशूल उचलला आणि तो स्वतःच्या छातीत भोसकण्याचा प्रयत्न केला.

पण इतक्यात स्वतः कालीमातेच्या मूर्तीतून आवाज प्रकटला—'मांव श्रीकान्त तुझ्यासारख्या त्यागी माणसाचे बलिदान मला नका. तुझे राजब द्वारे होईल आणि लोक आनन्दाने जगू लागतील.'

दुसऱ्याच क्षणी मुसळधार पाऊस सुरू झाला!

श्रीकान्त राजधानीत परत आला आणि कालीमातेच्या मन्दिरात काय काय घडले ते त्याने राजाला निवेदन केले.

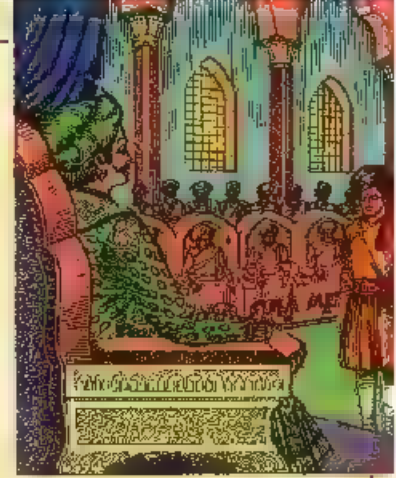
राजा अभिसारने श्रीकान्तची खूप तोंड भरून स्तुति केली आणि म्हटले—'श्रीकान्त केवळ तुझ्यामुळेच माझी प्रजा बुष्काळाच्या भयानक जवळधातून नाचली आहे. तू मागशील त्या ज्ञानाचा मी तुला सामस्त करतो बोल. कोणता प्रातः वेळ तुला?'

यावर श्रीकान्त म्हणाला—'महाराज, आपला सेवक म्हणून मी आपल कर्तव्य केले. एकादा सामंत-राजा किंवा महा राजाही ननावची माफी इच्छा नाही. ती पूर्वीसारखाच आपला सेवक म्हणून राहू इच्छितो, बस! मला असाच राहू द्या!'

राजा आता अधिकच प्रसन्न झाला. राजाची बोलून त्याने राजाच्या मुख्य सलीबी श्रीकान्ताचा विवाह करून दिला. तीन वर्षे काय गेली, वन श्रीकान्त दोन मुलांचा बापही बनला.

यानंतर काही दिवसांनी कीर्तिकामो राजावर पुन्हा संकरांचा पहाड कासळला. राज्याच्या सीमेवरील जंगलात त्रिजट नावाचा एक राक्षस कुटुंबा येऊन राहू लागला. रातसरून पकडून नेऊन फस्त करायचा त्याने सपटा लावला. राजालाही बातमी मिळाली की तो मोठा भयानक व रक्तपिपासू राक्षस आहे.

दरबार भरवून राजा अभिसार बोलू लागला—'या राक्षसावर मोठे सैन्य पाठवून त्याचे पारिवर्त्य करायचा प्रयत्न आपण करू शकू. पण यात मोठी प्राणहानि होईल म्हणून मला काटर्त की आपण त्याच्याकडे एक दूत पाठवून त्याला निरोप कळवावा, की त्याला रोज याही पाकशाळतून अन्ना-वरोपासून बनवलेले स्वादिष्ट आणि मसाले

दार भोजन पाठवण्याची व्यवस्था आपण करू, पण त्याने अशी मागते मारणे बन्द करावे. पण यातही एक अडचण आहे! दूत म्हणून जाणाऱ्या दूतालाच याने खाऊन टाकले तर? तेव्हा कशा परिस्थितीत त्या राक्षसाकडे दूत म्हणून जायला जाता कोण तयार होईल?'

दरबारात सर्वांची नजर श्रीकान्तकडे पडली. त्याच्या समातली गोष्ट जाणून राजा श्रीकान्तला उद्देशून म्हणाला—'श्रीकान्त आजपर्यंत आपले प्राण पणाला लावून तू अनेक धाडसी कामे करून प्रजेचे रक्षण केले आहेस. प्राणत्यागालाही तू म्यायला नाहीस. तुझ्यापेक्षा बहादूर असा

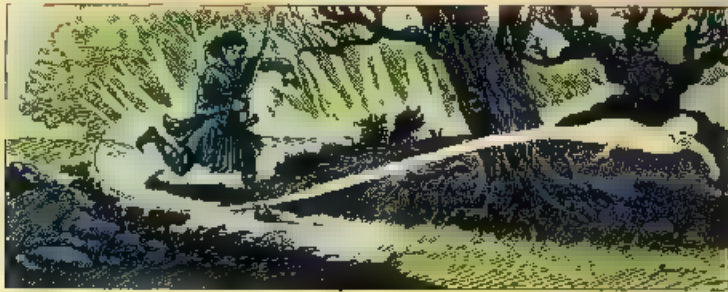
माणूस माझ्या दरबारात कोणही नाही तेव्हा याही वेळी हे आम्हांतून तू स्वीकारशील अशी आशा मला आहे. कुसे पावर काय म्हणणं आहे श्रीकान्त ?”

तेव्हा श्रीकान्त उठून म्हणाला—“क्षमा वसावी महाराज ! पण त्या राक्षसाकडे हूत वगून मी जाऊ इच्छित नाही !”

बापली गोष्ट इथेच बाबबत वेताळ म्हणाला—“विकमराजा ! श्रीकान्त तर अजोड वसा साहसी वीर होता. युद्धकला माहीत नसतानाही वजुराजा कालकेतुवर स्थाने सलवार जगाली होती, देशाला दुष्काळाच्या तडाख्यातून सोडवण्यासाठी काहीमातेच्या पायावर आपले अतिमान करावयाही तो उद्युक्त झाला होता. सग व्रिजद राक्षसांच्या बाबतीतच मात्र तो जसा वागला, ती त्याची वागणूक असंमजस-पणाची आणि अविवेकाची वाटत नाही काय ? तो वसा का वागला ? या प्रश्नाचं उत्तर माहीत असूनही तू बिकं नाहीस, तर तुझ्या भक्ताकडे फुटून पुढं होतील.”

पावर राजा विक्रम उत्तरला—“मल-वाची जीवन-पद्धतीच स्याच्या समस्या त्याच्या मनोभावना आणि वागणूक यात सुधारणा व बदल घडवून आणत असते प्रत्येक सकाळ घालायची वेळ आली, तर त्या बाबतीत एकटा एक सडाफटिंग माणूस व एक विवाहित, कुलाबाळांचा घनी वरुणारा माणूस यांची वागणूक निर-निराळघा प्रकारची असेल. श्रीकान्त आता विवाहित व दोन मुलांचा बाप झालेला होता स्वतःच्या जिवन्त राहुण्यावर असा त्याची बायको व मुलं यांचे जीवन अवलंबून होते. त्याच्या प्राणांवर बाता या सर्वांचाही हक्क होता; त्यामुळे आता पूर्वीप्रमाणे तो स्वतःच्या जिवाशी खेळू शकत नव्हता म्हणूनच स्थाने राक्षसाकडे जायला नकार दिला. त्याचा निर्णय अविवेकपूर्ण किंवा स्याच्या पूर्वोक्त कीर्तीला कमीपणा आणणारा आहे असे मुळीच नाही.”

अशा प्रकारे राजाचे मौन सग झाले; व वेताळ फुल्ल झाडावर लटकू लागला

रताळे

एक गरीब शेतकरी एका राजाचा मित्र होता. शेतकऱ्याची झोपडी जंगलाच्या अवघी जवळच होती, आणि राजा जेव्हा जेव्हा शिकारीला जाई, तेव्हा तेव्हा तो अप्रत्याशित शेतकरी मित्राकडे अखेर आऊन रहात असे. शेतकऱ्याची बायको रताळी म्हणून राजाला देखी आणि राजा मोठ्या मानाने तो लाई.

एक दिवस शेतकरी काही कामासाठी राजधानीकड जायला निघाला तेव्हा काही रताळी स्याच्या हातात देत मानको म्हणाली—“राजेसाहेबांना ही रताळी फार आवडतात वनातसे जातच आहात तर ही नेऊन घ्या ना त्याचा.”

“अप देव ! वसली भेट पाहून राजाला काय वाटे !” शेतकरी बोलला.

“काही नाही वाटणार ! इतक्या खालून मुद्दाम स्यांच्यासाठी रताळी नेत्याचा

मानवच वाटेस त्यांना जल्ल ! ते नचकी खालील पहा ही. काही बिबाद करू नका. यास एका. घेऊन आ तो” बायकोने आग्रह करला.

बायकोचा आग्रह मानून ते रताळ्यांचे गाठोडे डोक्यावर घेऊन शेतकरी राज-धानीकडे निघाला आता आता तो एक एक खडान रताळे कुरतडून खात राहिला. गाठोड्यात फक्त एकच रताळे राहिले ! पण ते रताळ मात्र खूपच मोठे होते.

“हे बांगलच मोठे रताळे आहे. राजाने कधी इतकं मोठे रताळ पाहिलही नसेल. मी हेच रताळे राजाला भेट म्हणून देईन.” शेतकऱ्याने मनात विचार केला.

आपल्या शेतकरी मित्राला पाहून राजाला फार आनंद झाला. गाठोड्यातले रताळे काढून राजाला देत शेतकरी

म्हणाला—“हे मी सास आपल्यासाठी जाणलं आहे. राजसाहेब!”

मोठ्या जातवाने त्या रताळपाचा स्वीकार करत, जवळ उभ्या असलेल्या शिपायाला राजा म्हणाला—“हे पंजल जखन खजिनदाराच्या हाती ओपन करू त्याला सांग की हे बायल्या खजिन्यात सुरक्षित ठेव ही, खजिनदाराकडून एक हजार मोहोरा आपण या घेतकऱ्याला बक्षिस दे.”

नंतर राजा मोतकऱ्याला म्हणाला—“बल, आपण भोजन करून घेऊ.”

राजवाड्यात सर्वांना वातमी कळली की कोणी एक जगदी सामान्य असा खेतकरी एड धुल्लक असे रताळं राजेसाहेबांसाठी भेंट म्हणून घेऊन आला, जन् त्या बदल्यात त्यांनी त्याला एक हजार मोहोरा बक्षिस दिल्या।

‘आपला राजा जर इतका क्षमचूर असेल तर आपणही का फायदा करून घेऊ नये?’ असा विचार करून एका दरबारी अधिकार्याने एक उत्तम जातीचा घोडा

खरेदी केला आणि तो राजाला तजर करीत अधिकारी म्हणाला—“बहारब, हा एक उत्तम जातीचा घोडा मी आपणाला भेंट देत आहे कृपा करून स्वीकार म्हावा.”

वाता इतर बसून होऊन वाट पाहू लागले हे सर्व राजाच्या लक्षात यायला वेळ लागला नाही. त्याने जवळ उभ्या असलेल्या शिपायाला बोलावून त्याच्या कानात हलूच सांगितले—“खजिन्यात सुरक्षित ठेवऊन रताळं घेऊन ये.”

राजवतीस ते मोठे रताळ शिपायाने आणून राजाच्या हाती दिले ते त्या दरबारी अधिकार्याच्या हाती देत राजा म्हणाला—“या रताळपाची किंमत एक हजार मोहोरा इतकी आहे. तू मला घोडा भेंट दिलास म्हणून मी तुला हे रताळ बक्षिस देत आहे.”

अशा तऱ्हेने त्या अधिकार्याच्या आसंवर पाणी पडले। त्याच्या रुखात आले की आपल्या लोभीपणाबद्दल राजाने आपल्याला जांगलाच धडा शिकवला। इतर दरबारी लोकांनी हे सर्व समजून चुकले.

बांगोबा बुरखानी-२८

महान स्वप्नदर्शी भारत

समाईक वारसा

पंडित गोविंद वल्लभ पंत यांचा जन्म उत्तर प्रदेशातील अल्मोडा जिल्ह्यात झाला होता. भारताला स्वतंत्र करण्यासाठी ज्या वेदभक्तरांनी लढा दिला त्यात पं. गोविंद वल्लभ पंत यांचेही स्थान उच्च आहे. भारताला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर शासनाच्या प्रमुख बांधारस्तम्भांपैकीही ते एक होते. १९५५ पासून १९६१ पर्यंत त्यांनी ‘गृहमन्त्री’ हे पद सांभाळले होते.

२१ डिसेंबर १९४६ रोजी अलाहाबाद विश्वविद्यालयाच्या पदवीदान समारंभाच्या वेळी त्यांनी भारतावाकत हे उद्गार काढले होते.

भारताचा इतिहास हा भारतात जन्मलेल्या प्रत्येकाच्या वाटघाला आलेला वारसा आहे. या महान देशातल्या नभचवूचं इतिहासाचा अभिमान बाळगण्याचा हक्क दोन जन्मलेल्या प्रत्येक नागरिकाला आहे, मग तो हिन्दू असो वा मुसलमान! त्याचे धर्म निरतिराळ असले तरी त्यांच्या प्रसानसातून भारतीय रक्त वहात आहे. कारण अनेकांतील एक असणा-या प्रत्येकाचा जन्म या भूरीवरच झालेला आहे. भारताच्या इतिहासात अनेक राजनैतिक वादळे आणि उलथापालथी या वर्गामुळे झालेल्या आहेत, तरीही सर्व लोकांच्या निर निराळ्या विश्वासाबद्दल झडूनशीलतेचे धोरण स्वीकारणे हे भारतीय समाजाचे प्रमुख तत्त्व नवून राहिले आहे.”

तुम्हाला माहीत आहे?

१. साम्बलीचा ओब कोणी लावला आणि केव्हा?
२. पहिल्या सर्वोच्च व्यवस्थापक कोण होता? केव्हा?
३. पहिला फिल्म स्टुडिओ कोणी बनवला? केव्हा? स्टुडिओचे नाव काय होते?
४. राजाच्या नव्या शिपायुरच्या स्वागतेचे श्रेय कुणाला मिळाले आहे? याची स्थापना केव्हा झाली?
५. भारताच्या सर्व राज्यातच केव्हापासित राज्यास मिळून सर्वात छोटे राज्य कोणते? त्याची लोकसंख्या किती? व तेथील भाषा कोणती?

[पान २६ पहा]

दुर्गामाता

भारताची संस्कृति ऋषिमुनींनी घडवली आहे त्यांचे व्यक्तिमत्त्व महान होते आपले पांथिव होळे जं काही पट्टा घकतात त्याही पक्षा जूप दूरचे काही पहाणारे ब्रह्म होते तं! पाच अद्भुत शक्तीमुळे त्यांना आपण 'सिद्धपुरुष' म्हणतो

त्यांनी जसे पाहिले की भक्तांची इच्छा व गरजनुसार देवीशक्ती अनंन रूपत प्रकट होते. अशा अनेक रूपांपैकीच एक आहे दुर्गामातेचे रूप! या प्रकट रूपाबिवाच तिची बुसरीही काही रूपे आहेत परन्तु

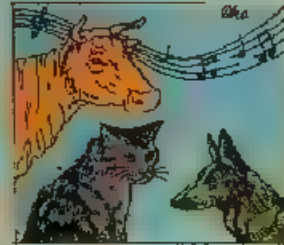
त्यात जास्त प्रचलित रूप दुर्गाच आहे कंसाक्षी, कन्या, भूकाम्बा आणि भगवती भावि कंपात, भारतातील काही प्रमुख मन्दिरातून तिची पुजाअर्चा केली जाते दुर्गाला शिवाची पत्नी मानल जाते पार्वती, सखी हेही तिचेच अवतार.

दुर्गाला चार हात असतात त्यातील वरच्या हातात भगवान विष्णूचे शंख व चक्र असतात तिच्या दुसऱ्या अनेक रूपात (उदा महिलासुरमदिनी) तिच्या हातांच्या दोनांतून अशिक जोडघाही दाखवल्या जाताने

दुर्गेचे वाहन आहे वाघ! दुर्गा आपल्या भक्तांना पचअष्ट होण्यापासून वाचवते आणि त्यांच्या अडचणी दूर करते तिच्या भक्तांना आपल्या कुंकुमांमदल परवासाय लागला तर ती त्यांना जन्म

करते, ती सगल्या विश्वाची 'जननी' - जगज्जननी - आहे, आणि तिची आपल्या अर्धे आपल्यावर समान दयादृष्टि आहे इसरा व नवरात्र भावेळी तिचा उत्सव मोठ्या धूमधडामाने साजरा केला जातो

चांदोबाच्या बातम्या

मजकूर फुफुसेवाला माणूस !

शालच्या आपगाडीच्या अवाशातून अधिक जोरवार आलाज काढायाच्या एका चढाओढीत मूढ भणीच्या छुका कपटाने छुडकाने सिद्ध करून दाखवले की त्याची फुफुसे सर्वात अधिक मजकूर वाहेत 'तुम्हाला पुढे हवं असेल तर जर.' असा अर्थचि यालय पोलिटिको कटोने ओरडून बोळवून बाळवले, या ह्याच्या ध्वनीचे वीजोफरन ११५५८ डेसिबल इतके होते. एका दृष्ट्या स्त्रोण्या शाहीनवर एकादी आगगाडी वात असताना जी आवाज उत्पन्न होईल, त्याच्या १५ टक्के इतका हा आवाज अर्थिक आहे

संगीताद्वारा रोगचिकित्सा !

रोग चिकित्सा करायला संगीताची मदत होऊ शकते ही गोष्ट तुम्हाला कदाचित माहीत असेल मस्कोवीत एका संगीतज्ञ डॉक्टरने य यानाचिकार-तज्ञांच्या समितीचे असे म्हणणे आहे की संगीतमुळे रोग प्रतिबंधक शक्तीही जाबलीत वाढते इतकेच नव्हे तर त्यांनी अनेही सिद्ध केले आहे की वेडा-पाड्यातून जं जोरसंगीत गावले जाते त्यामुळे तेथील पाळीव जनावरे स पाक्षींचे रूपात्म्यही सुधारण शकते

साहित्य सोनियाच्या खाणी

१. इजिप्त देशातील कोणत्या लेखकाचा नोबल पारितोषिक मिळाले? केव्हा?
२. भारतातील सर्व भाषांवर आपला प्रभाव पाडणारी भाषा कोणती?
३. इक्षिकेकडे कोणत्या भाषेवर तिचा जास्तीत जास्त प्रभाव पडला आहे?
४. संस्कृतसिनाम भारतातील कुठल्या कोणत्या भाषेचे व्याकरण २५०० वर्षांपूर्वीच लिहिले गेले होते?
५. जम्मू व काश्मीरमध्ये कोणती भाषा बोलली जाते?
६. संस्कृतमधील सर्वात जुना ग्रंथ कोणता?

सारांश

तुम्हाला याहीन आहे?

१. कोरॅन पॅट्रिक सॅकमिन्सने १८३९ मध्ये
२. फिलिप ऑस्टेन यांच्या एक प्रसिद्ध विविध लेखी सर्वत्र माणूस १७६९ मध्ये
३. यॉसेफ एडिसनने ५ मेजवारी १८९३ रोजी त्याचे नाव होते 'कॉक ग्रिफा'
४. सर लॉमफोर्ड रॉबिन्सन्सने १८९९ मध्ये
५. सध्याच्या ४० चाकूतून अजिंक, भाषा-मनवाद्य

साहित्य

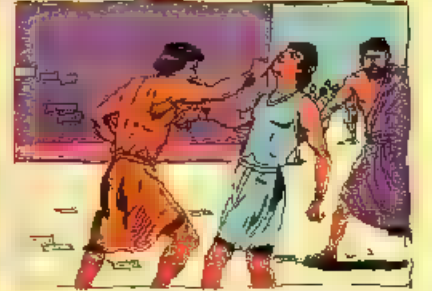
१. साहित्य मनुष्य
२. संस्कृत.
३. लेखन.
४. एमिली ब्रॉन्टिने यांचे नाव आहे कोलकापिम
५. कोशरी
६. श्रवण.

जगातल्या पौराणिक कथा-३ अप्रत्यक्ष वरदान

अयोध्येचे बेबी जूनोचे एक सुप्रसिद्ध मंदिर होते. जूनो ही कसिद कुपितेवता तेंढीची कन्या व स्वर्गाचा देव शत्रुघ्नवर जातो वली वली वानगी जातो या बेबीच्या मंदिराच्या प्रमुख पुजारीजीचे नाव होते शिवाजी.

शिवाजीजीचे विलोपित व नापसंद नावाचे बोन पुत होते. कोणेही तरुण, धर्मपुत्र व सुदृढ होते तेव्हा व शारीरिक शिक्षणाची संबंधित वने वडाओडीत ते नेदमीच आपल्या लागीबागेला हरवत असत पुनारिण असलेल्या भाषल्या आईवर-शिवाजीजी-वर त्यांची वृष भक्ती होती तिचा वृष मान दंत असत ते.

एकदा आपल्या आईला बरोबर घेऊन, एका रयात बसून ते दोघे, ह्याच दुरच्या गावी आपल्या भावाला भेटायचे वेळे, तेच मोनल्यावर दुर्दैवाने त्यांच्या रथाचे दोन्ही घोडे मरून गेले.

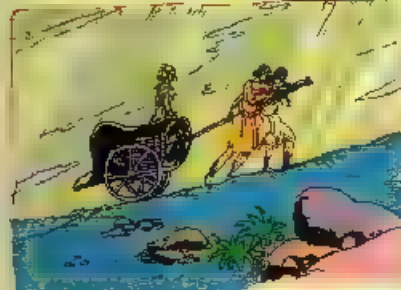

जाता परत फिरावची वेळ येऊन
डेपली, तेव्हा कोटून तरी दोन घोडे
मिळवण्याचा सोन्ही भावांनी वृष
प्रयत्न केला. पण कोणाकडेच अना-
वश्यक घोडे मिळले. त्यामुळे त्यांना घोडे
मिळनात सोमेशी कार-निराश झाले

पण आईने रयास खर्च पाहिले, तर
रथ बांधायच्या जागी घोड्याऐवजी,
आपले दोघे मूलचच हजर पाहेत !
आईने वृष प्रयत्न करूनही ती वापट्या
मुलांना रोवू शकली नाही दोन
तरुण झले घोड्यांसारखा रथ ओरत
आहेत-हे दृश्य विचित्र तर नक्कीच
होते !

संध्याकाळ झाली. दुसऱ्या दिवशी
त्यांच्या आईला त्या पुजारिणीला
अन्दिरात हजर राहणे आवश्यक होते,
कारण त्या विनयी भक्तिराज काही
खास पूजा होती. इतक्या दूर चालत
आध्यात्मिकी तरात तर सिद्धाष्टेच्या
पायात लव्हरी !

क्लिष्टावित्त आणि बायटम यांना कधी
च नडतावाही रथ ओरत पाळीवे
लागले. तर कधी पाचघात मिजलेही
खांद्याे खांद्याे पण ते कुठेही थांबले
नाहीत मंदिरात पूजेची वेळ जवळ-
जवळ पेट पालकी तसतसे ते अधिकच
वेगाने धावू लागले

सोसा भावांनी ही जडवण निवारण्या-
कडून काही खर्च वेळा आणि ते एका
विश्यावर झाले. आईजवळ जाऊन ते
म्हणाले-"आई, तु रयावर नड
बर" आईला वाटले की आपल्या
मुलांनी घोड्याची काही व्यवस्था
केली नसावी !

धर्म्मिराजचं अर्थकारण मुळ होण्याच्या
जवदी सोडवाय अगोदर ते आपल्या
आईला वेळून शाहूराच्या हस्ति
गोचनेही ! सभेमांनी ते दृश्य पाहिले
जव त्यांना त्यांचे कारणही नऊन
मुकले दोघा भावांच्या सा कर्तव्यावृत्त
व मातृभरतीबद्दल लोकांनी त्यांची
वृष स्तुति केली रथ ओरत ते
वकले-बायलेले व भागाने डबडवून
गेलेले दोघे नाऊ वट मन्मिराज्या
पामण्यांजवळ येऊनच थांबले !

उत्सव समाप्त झाल्यावर पुजारीजीने देवीची विशेष प्रार्थना केली, की तिने आपल्या बोकड्या मुलांना या जमर-हाटीच्या सवई दु:खोपशमून करू देवक्या आणि त्यांना जशा बरं सरावा कि ज्यामुळे कोमरपट्टी व्यक्तीला खूप हर्ष होईल ?

इकडे होणारी माऊ आई रक्षानून उत्तरल्यामरोबर तेथेच मन्विरात आढवे घाली कम्हातल्या अन्नामुळे सोपून येने विनय, साठवणे, महिने जाणिव घेवली गेली. पण ते बोवें सोपेवून जमनेच जावे नाहीस. मरेपर्यंत ते अभिमतच राहिले.

त्या बोवा भावांनी जीवनात कधी कसले दु:ख अनुभवले नव्हते आणि त्याला काहीचो मार्गना कधी कसून जाही ! अर्गामच्या लोकांनी त्या भावांच्या गौरवार्थ एका दिशेत घिटलेले त्या कावने पुत्रांची मुक्ति घडवून आणल्या मगराच उचो केला.

स्वाभिमान

कल्याणपुरासुधे सुधर्म नावाचा एक मजूर रहात असे खूप कष्ट करून तो काही ना काही मिळवी, जन्म जे मिळाल त्यातच सुखा-समाधानाने आपल्या कुटुंबाचा उदर निर्वाह चालवी धाकाळा दिवशी काम न मिळाले तर आपल्या परिवाराहू तो खुजाल उपाशी राही, पण पैसांसाठी तो कुणापुढे हात पसरत नसे

बावण्या सवई लोकांना ठाऊक होते की सुधर्म गरीब आहे, पण तो अभिमानही आहे. परन्तु काही लोक त्याच्या या अभिमानाची वृत्तीला दहाचा 'गर्ब' किंवा 'घमंठ' म्हणत.

त्याच गावात श्रीपती नावाचा एक व्यापारी रहात असे. ह्याला, मजूर जशा कष्टकरी लोकांना तो गरजेनुसार कांई देई जन्म भरपूर व्याजही वसूल करी. पण सुधर्म कधीही उवारीसाठी श्रीपतीकडे जात

नसे. त्यामुळे श्रीपतीला घाटे की सुधर्म गनिष्ठ आहे.

एकदा सोशारण्या गावातून श्रीपतीचा व्याही रमाताय त्याच्याकडे आला. एकदा बोलेतो बोलेता त्याला अचानक कसलीशी आठवण आली. त्याने श्रीपतीला विचारले— "वा गावात सुधर्म नावाचा एक मजूर रहातो. त्याला एकदा जरा बोलावून घ्याना!"

"सुधर्म! आपल त्याच्याशी काय काम आहे व्याहीबुदा ?" श्रीपतीने विचारले

"सुधर्म मजुरी करण्याही खूपदा आमच्या गावी येतो आपला त्याच्याबाबत नक्कीच काही गैरसमज झाला असावा. तो घमंठ-खोर नाही. पण त्याच्यात आत्मविश्वास आणि स्वाभिमान हे गुण साज नक्कीच बिलून येतात." रमाताय आश्चर्याने बोलला

घाबरून हसून श्रीपती म्हणाला— "पण इथे सर्वजण त्याला गनिष्ठच म्हणतात"

रमानाथही बाबर हसून म्हणाला-
"सर्वजण त्याला नक्कीच मानोत न मानोत
पण तुम्ही तर त्याला नक्कीच घमंडखोर
म्हणता ना? मला तर असं वाटतं की
तुम्हाला घमंड आणि स्वाभिमान धरला
फरकच समजत नसावा!"

बरं, ते खरी तुम्हाला त्याच्याशी
काय काम आहे?" श्रीपतीने विचारले

आमच्या गावात भिनाथ नामच्या
शेतकऱ्याकडे खळपात पीक पसरण्याचं
काम सुघर्मन केलं होतं त्याची यजूरी
त्रिनाथने भाड्या हाती पाठवलीय." रमा-
नाथ उत्तरला.

श्रीपतीने तावडतोव आपल्या नोकराला
सुघर्मला झोकावून आणावची आज्ञा दिली.

तेव्हा सुघर्मचा स्वाभिमान श्रीपतीला
दाखवून देण्याच्या दराखाने रमानाथ त्या
नोकराला म्हणाला-"बरे बाबू जरा
मी हवे जालेलो आहे, हे तू सुघर्मला
सांगू नकोस त्याला फक्त एवढंच म्हण
की आपल्या मालकाने तुला बोलावला
आहे"

सुघर्म आपल्या घरासमोर दोरी बळत
बसलेला होता. श्रीपतीच्या नोकराचे
बोलणे ऐकून सुघर्म म्हणाला-"मी बासा
कामात आहे. बास करव उगोवच मध
क्याला यावचू? तुम्हा मालकाशी माझ
काहीही काप नाही. मन् त्याचं जर
माझ्याशी काम असेल तर रमानीच एकदा
हवे बाबू-असं सांग तुम्हा मालकाला."

जवळ बसलेला म्हातारा सुघर्मला
म्हणाला-"बरे बाबा! श्रीपती बडा माणूस
आहे. त्यांनी बोलवले, मन् त्यांचा
दुकडे जायला सांगावंस-हे बरं नाही
विसत!"

बाबर हसून सुघर्म म्हणाला-"तो कस
मारी त्याचं घेतो, मला खान माहिती
आहे. पैशानेच फक्त मोठा आहे तो."

सुघर्म कसं म्हणाला, हे श्रीपतीच्या
नोकराने परत येऊन त्याला सांगितले.
बाबर रागावून श्रीपती रमानाथकडे पाहून
म्हणाला-"पाहिलंत किती घमंडखोर आहे
तो?"

त्याला आन्त करव रमानाथ म्हणाला-
"आपण बोलवल्यावर तावडतोव निघून

जायला, तो काही आपला नोकर नाहीय.
आपण होच मुख्य गोष्ट विसरताय होय न?"

"तरीही काय होतं? बाबा नाम
राखण्यासाठी तरी जायला हवं होतं की
नाही त्याच?" श्रीपतीचा राग अजून
धुमसतच होता

थोडा वेळ गप्प राहून रमानाथ पुन्हा
बोलला-"एक गोष्ट लक्षात घ्या व्याही-
बुवा, तुमचा निरोप ऐकून, जे तावडतोव
बेळम तुमच्यासमोर हात ओढून चमे राह-
तील, ते एक तर तुमचे बेगेकरी किंवा
तुमच्याकडून काही मरतीची बाबा काळग-
गारेच असणार, परंतु सुघर्म त्या प्रकारातला
माणूस नाही. तो एक स्वाभिमान गृहस्थ
आहे."

हे ऐकून श्रीपती कणच राहिला. जबात त्याला रमानाचने झोळणे रुचले, असे नव्हे! हे रमानाचण्याही प्यानात आले, म्हणून ही मोठ्या आत्मविश्वासाने म्हणाला- 'मी आत्ताच सिद्ध झाले दाखवतो कि मुषम स्वाभिमानाची आहे, पण घमंडखोर नवकीच नाही.' नंतर त्याने नोकरांना ओलावून म्हटले 'अरे जरा पुन्हा मुषमकडे जाऊन त्याला सांग की आपले भाऊक आजारी आहेत जन् त्यांना रूप आलेला आहे. एकदा त्याने स्वतःच राव, कारण जरा महत्वाच काम आहे. श्रीपतीच्या नोकरांना निरोप ऐकून मुषम तावडतीच श्रीपतीकडे आला. श्रीपती आणि रमानाच यांना नमस्कार करून तो म्हणाला- "मला आत्ताच कळले की आपली उद्देयत बरी नाही"

"माझ्या उद्देयतीच काही विशेष नाही अरे म्हणजे माझ्या ज्वारीबुवांनाच तुला भेटायच होत." श्रीपती हसत म्हणाला. रमानाच मुषमला पैसे देत म्हणाला-

"अरे, हे पैसे निमाचने तुला देण्यासाठी माझ्या हाती दिले आहेत. तुला त्याची प्रचुरीचे काही पैसे घ्यावे होते म्हणे ते आहेत हे"

मुषमने ते पैसे घेतले आणि श्रीपती व रमानाच यांना नमस्कार करून तो निघून गेला. आता रमानाच श्रीपतीला म्हणाला- "मुषमने घमंडखोरच असता तर दुसरा निरोप मिळूनही तो माझा नसता इथे पण तुम्ही आजारी आहात अस कळेल, व्हडा त्याला वाटले की तुम्हाला त्याची काही गरज आहे म्हणून तो तावडतीच निघून आला. त्याच्यात जी सहानुभूतीची भावना आहे, त्याचाच पुरावा आहे हा। काय?"

उत्तरादाखल डोके हळवून श्रीपती म्हणाला- "बाणसोळा स्वभाव आंखण मोठे कठीण काम आहे. आजपर्यंत तर मी त्याला घमंडखोरच मानत होतो पण आज कळून चुकल की तो मुसच्यांना सहानुभूति दाखवणारा एक चांगला माणूस आहे स्वाभिमानाची असाव, कोणाकडे काही मागू नवे ही चांगलीच गोष्ट आहे."

वीर हनुमान

स्वयंप्रसंगा सधतीने विलाबाहेर पडल्यानंतराना उंच उंच झाडा उतळून रागावून परतू लागला, तेव्हा सुग्रीवाने गर्जना करणारा विषाळ सागर आपल्या समोर बिसला. विषय पर्वताच्या नैऋत्येकडील एका डोंगरावर फळ-वृक्षांवाली नसलेले शायर मोठ्या पितेत पडले- सुग्रीवाने विलेकी मुक्त तर संपली त्यांना आता कशी जीति वाटली की सुगीव आपल्यावर लूप रावावगार!

आ वेळी मुनराज अंगद वानरांना खंभू लागला- "मित्रांनो आपण वृक्षविळांत होतो, तेव्हाच सुग्रीवाने आपल्याला विलेकी मुक्त संपली. प्रथम हनुमानाच्या सांगण्यावरून सुग्रीवाने आपल्याला पंपरा तसा मोझ कुर आहे, तो आपल्याला विवसासाठी बोलविले होते. ही माझवृक्ष ठार करील. तिथे जाऊन मृत्यू-मृती

महिम्नालाच गोष्ट आहे. मग लक्ष्मण रागावून परतू लागला, तेव्हा सुग्रीवाने आपली दहा दिवसांनी आपली मुक्त वाढवली. नंतर आपल्याला परत यायला एक महिन्याची मुक्त दिली गेली, आता ही पण संवली विचार केला वाहिने जाता आपण काय करायचं? आपल्याला अजून सीता सापडली नाही. सीतेचा शोध करण्यासाठी आपण आपल्या श्रयत्नात काही ही कसर केलेली नाही. तरी ही ज्वून आपल्याला दिवा पत्ता लागलेला नाही ही गोष्ट तर खरोच. दोन्ही बाजूनी आपण सुग्रीवाचा आज्ञा-भंग केलेला आहे. सुगीव तसा मोझ कुर आहे, तो आपल्याला विवसासाठी बोलविले होते. ही माझवृक्ष ठार करील. तिथे जाऊन मृत्यू-मृती

पदध्यापेक्षा इथेच प्रायोपवेशन करून प्राण सोडावा हे बरे! माझ्याबद्दल सुग्रीवाचे वग चंगले राहणार नाही. मला युधराज बनवले. रामान, सुग्रीवाने नाही म्हणून सवि मिळाली तर सुग्रीव मला मारून टाकायला कचरणार नाही. आपल्या लोकांना दुःख-सागरात टाकून मी किष्किबेला का मरावं? त्यापेक्षा इथेच व्रतशन करून या सागर-तीरावर प्राण सोडलेला बरा!”

हे ऐकून वानर-वीरांना अविश्व दुःख झालं ते म्हणाले—‘जर आपण सीतेला सोडून काढू शकतो तरच सुग्रीवाकडे जाऊ, नाही तर इथेच अरून जाऊ. आपल्यावर सोपवलेली कामगिरी खर्चात सोडून परत

जाणे आपल्याला शोभत नाही. आपण प्रयत्नांची शर्थ केलेली आहे. पण देव आपल्याला अनुकूल विसत नाही.’

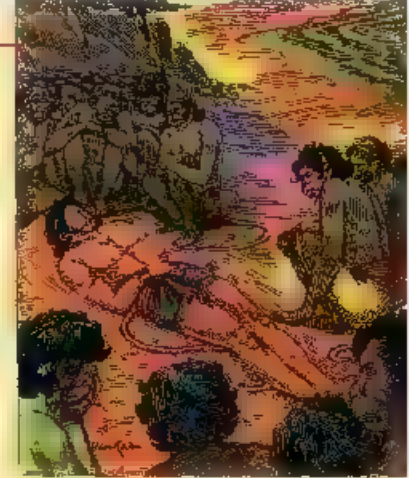
तार म्हणाला—‘आपण मरायचं कशासाठी? या बिळात जाऊन आपण तिथेच सुख-शांतिपूर्वक राहू. आपण काळजी करण्याचं काय कारण आहे? या बिळात आपल्यापयंत कोणी पोचू शकणार नाही. तिथे खायला-प्यायला भरपूर आहे. आपल्याला रामाचं भय नाही, नि सुग्रीवाचं हो नाही!’

हनुमान हे सर्व ऐकत होता. तो मनातल्या मनात विचार करू लागला—सुग्रीवाच्या वानर-राज्यावर अंगद एक दिवस जरूर ताबा मिळवेल. वालीचा हा मूलगा अंगद मोठा बुद्धिमान आहे. देव-काळातुसार काय करायचं ते मला सांगलं समजतं!

पण अंगदाला तो म्हणाला—‘अंगद, तू युद्धात आपल्या वडिलांचा हरवू शकणार नाहीस हे लपट वानर नेहमीच काही तुझ्या बरोबर असणार नाहीत. यांना ही मुल-भाळ नि परिवार आहे. जिववान नि या वानर-वीरांना सुग्रीवापासून अलग करून मला आपल्या बाजूला करून घेण तुला जमणार नाही निश्चित! लक्ष्मणाने जाण या ऋक्षबिळावर ही आक्रमण करू

शकतील, आणि सगळं ते नष्ट करून टाकतील. सुग्रीवाची शत्रुत्व करून तू जर जर या बिळात राहिलास तर हे वानर तुला सोडत जातील, नि मग तुला एकट्याला इथं कोणी विचारणार नाही. राम-लक्ष्मण तुला निपट सोडणार नाहीत. सुग्रीव एक म्यापी व धर्मनिष्ठ वानर-प्रमुख आहे. तुझ्यावर त्यांचं प्रेम आहे. तुझ्या आईवडल त्यांच्या मनात अगूत आदर आहे. तो तुला आपल्या मुलासारखं मानतो.’

हनुमानाचं हे सर्व बोलणं पसंत न करीत अंगद म्हणाला—‘छे, छे! असं मुद्दिव नाही सुग्रीवात एक ही सद्गुण नाही गुंफेच्या द्वारावर पंढारा करण्याचं काम सोपवून मोठा भाऊ जेव्हा शत्रूची लढायला गेला, तेव्हा सुग्रीवाने दुष्ट बुद्धीने गुंफेचं दार मोठा दगड लावून बंद केलं माहीत आहे? रामाने केवढे उपकार केले याच्यावर! पण प्रत्युपकाराची गोष्ट हा विसरून गेला शेंवटी लक्ष्मणाच्या भीतीने हा आता सीतेचा शोध करीत आहे मोठ्या सद्बुद्धीने करीत आहे बस नाही आज मी जे काही बोलत आहे, ते त्याच्यापयंत पोचल्यावर तो काय मला जिवंत राहू देईल? मी नाही किष्किबेला परत येणार, मी इथेच प्रायोपवेशन करीन तुम्ही सर्व

जण किष्किबेला जा. राम-लक्ष्मणांना भाषा नमस्कार सांगा.’

आता अंगदाला आपल्या आई-ताराची आठवण आली नि तो फार दुःखी झाला त्याने जमिनीवर धर्म पसरले आणि त्यावर आडवा झाला. हे पाहून सर्व वानर आक्षेप करू लागले, अंगद आपला निर्णय बदलणार नाही हे त्यांच्या लक्षात आलं म्हणून समुद्रस्नान करून त्यांनी ही धर्म आंबकून त्यावर बसले. रामाचा वनवास, सीतेचं अपहरण नि जटायूचा मृत्यु, वालीचा वध आणि सीतेचा शोध यामेरे विषयांवर ते आगापसत बोलू लागले.

कोण ह्या पुढे? जेव्हा नि रावण यांच्यात कशासाठी लढाई झाली? फारा दिवसांनी जेव्हायून नाव ऐकतो आहे मी!"

यानंतर संपाति वानरांना म्हणाला— "वानरांनी सूर्यकिरणांच्या प्रखर उष्णतेने मांस पस जळून गेले मी या पर्वतावरून उतरून खाव्ही येऊ नकत नाही. कुम्ही मला खाली उतरवा?"

संपातीच्या बोलण्यावर वानरांचा विस्वास नव्हता. कारण प्रथम वानरांना पाहून संपाति म्हणाला होता— "आता आपल्याला पाठ भर जेवण मिळणार!"

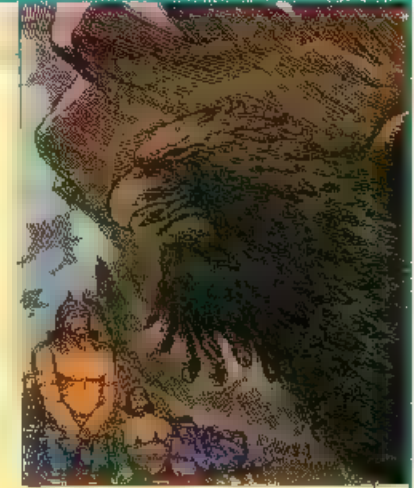
मग त्यांनी बस विचार केला की आपण तर मरण्याला तयार आहोत आता संपातीला कशासाठी मावरायच?

जगब जोगरावर चढला, त्याने संपातीला खाली उतरवले. आणि मग आपली गोष्ट सांगितली—

"इश्वराकडून वंदातील राजा दसरथाचा मुलगा राम आपल्या वडिलांनी दिलेले वचन पाळण्यासाठी छोटा भाऊ लक्ष्मण व पत्नी सीता यांना घेऊन ब्रह्मासाठी दंडकारण्यात आला. तो जंगलात रहात असताना रावणाने सीतेला जबरदस्तीने घळबून घेतले. रावण जेव्हा आकाश-मायां-तून खालला होता, तेव्हा दसरथाचा मित्र जेव्हा याने रावणाचे हे कुकर्म पाहिले.

सीतेला रावणाच्या तावडीतून सोडवण्यासाठी जेव्हायून रावणाशी युद्ध केले. या प्रसंगात रावणाने जेव्हायून मारून टाकले. रामाने जेव्हायून राहू संस्कार केला. आपल्या या प्रतिष्ठे येऊन आपल्या काकांना मदत करण्यासाठी रामाने धार्मिक नम्र केला नि सुदीवाला वानरांचा राजा बनवले. सुदीवाच्या आज्ञेनुसार आम्ही सीतेचा शोध करीत इथे आलो आम्हाला अजून तरी सीता सापडली नाही. जर आम्ही असेच परत गेलो तर रामाकडून हा सुधीवाकडून आम्हाला चांगलेच वासन होईल."

तेव्हा संपातीने सीतेचा अभिमानाने म गितले— "हे वानर, रावणाने ज्या जेव्हायून वध केलाचे तू सांगित आहेस, तो माझा बाकटा भाऊ होय. मी तसे आता म्हातारा झालो आहे. मला माझा पंख ही नाहीत. म्हणून रावणावर युद्ध उचलणं मला शक्य नाही आता मी काय करू? युद्धातून राजा नम्र करण्याच्या वेळी आम्ही दोघ भाऊ उबत सूर्याच्या खूप अवळ पोचलो. जेव्हा सूर्य वगदी कोकणावर आला, तेव्हा जेव्हायून त्याच्या उष्णतेचा फायदा घेतून हाक लावला त्याला याच विषयासाठी मी आपल्या पंसांनी छाया विली पण या खटाटोपात मांस पस जळाले, आणि मी या विषय पर्वतावर येऊन आदळलो तेव्हा पासून

मी इथेच रहातो आहे. मला आपल्या घाकट्या भावाची काहीच खबर मिळाली नाही

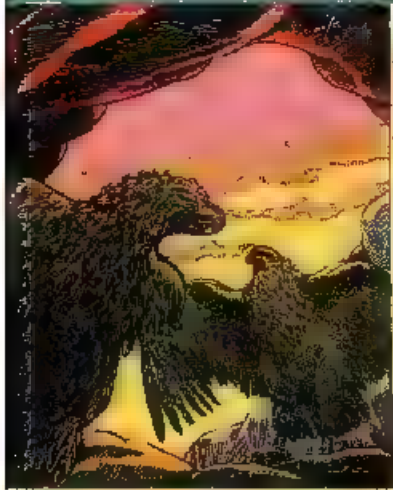
हे ऐकून अगदान संपातीला विचारले— 'तो राक्षस राजा रावण कुठे रहातो हे तुला माहीत आहे का?'

संपाति बांगू लागला— "हे वानर वीर, रावण एका सुंदर स्त्रीला आपल्या बरोबर घऊन गेला, हे मी जाणतो ती त्याच्या तावडीतून सुटण्याचा प्रयत्न करीत होती. ती हे राम! हे लक्ष्मण!" असे ओरडत होती. ती सीतेच वसावी अस आता मला वाटत लंका नावाच्या नगरीत तो रावण राहतो. तो विद्वत्पूजा मूल्या आणि

वानरांचा आक्रोश ऐकून भुपंतून एक गिधाड बाहेर सरले. सहज त्याच्या तोंडून शब्द बाहेर पडले— "बा! आता आपल्याला पोटभर जेवण मिळणार!" हे ऐकून वानर खूपच घाबरले.

जगब हनुमानाला म्हणाला— "हा गिधाड म्हणजे सूर्याचा मुलगा संपाति होय. रामासाठी रावणाशी लढून जेव्हायून कावे प्राण सोडले हे आपल्याला माहीतच आहे. वसंत राम-कायासाठी आपण ही प्राण दिखे तर केवळी मानवानी गोष्ट होईल!"

हे सर्व ऐकून संपाति सतापून ओरडला— "माझा छोटा बाऊ जेव्हायून मेल्याची जाळवण करून देऊन मला बुद्धी करणाऱ्या

कुबेराचा छोटा भाऊ आहे. इथून सुमारे १०० कोसांच्या अंतरावर समुद्राला एक बेट आहे. त्या बेटावरच ही लंका नगरी आहे. तुम्ही जर समुद्र पार करून त्या लंका-नगरीत पोचू शकलात तर तेथं तुम्हाला रावण जि सीता दिसतील. तुम्ही लोक जर रामाकडून रावणाचा वध करवू शकलात, तर माझ्या मनातील सूत्राभि चात होईल. समुद्र पार करून जाण्याची आपली योजना तुम्ही तयार करा.

यानंतर वानरांनी सपाशीला समुद्र-किनारी पोचवळ तेथं सपातीने आपल्या बाकट्या भावासाठी जलतपण केल. सीतेचा पत्ता लागला म्हणून वानर खूब झाले

जावधाने वानरां लई सपातीला विचारले-“सीतेच्या अपहरणाची कथा आपण जगव्हाळा जमळ विस्तारने सांगाल?”

संपाति सांगू लागला-“पंच जळून सी या विषय पर्वतावर पडला. तेव्हा पासून मी इथंच राहू लागलो. म्हातारा झालो होतो माझा मुलगा सुपासर्व मला भोजन आणून देई. एक दिवशी सुर्यास्तापर्यंत तो आलाच नाही. माणखी काही वेळ गेला तरी आला नाही. अणोपरच मी म्हातारा त्यात भुवनें व्याकुळ झालो होतो. मी त्याच्यावर खूप रागावलो तेव्हा मला शांत करण्यासाठी ने वडलं ते सार त्याने भला सांगितलं माझ भोजन आणण्यासाठी खर म्हणजे तो योग्य वेळी महेश्वर पर्वतावर गेला होता तेथे त्याने पाहिले की एक काळा माणूस एका रूपवती स्त्रीला चंऊल चालला असे. भोजनासाठी त्या दोघांनाच पकडण्याचा विचार करून माझा भुलगा तेथे पोचला तो काळा माणूस नम्रतापूर्वक सुपासर्वला म्हणाला-“तू आजूला हो, मला जाऊ दे.” त्याची नम्रता पाहून सुपासर्वने त्याला सोडून दिले तो त्याच्या मार्गावरून जावला झाला यानंतर तो तीव्र गतीने आपल्या देशी निघून गेला. सुपासर्वने आकाशातील भूताना विचारून हे जामून येतलं की तो काळा माणूस राक्षसाचा राजा

रावण होता नि ‘राम-लक्ष्मणा’ ना पुकारणारी ती स्त्री सीता होती. कथा रीतीने माझ्या मुलाका समजलं की रावण बळजबरीने सीतेला पळवून घेऊन येतला आहे भोजन न घेता अक्षीरा आस्था कारण सुपासर्वने अशा रीतीने मला सांगितलं.

यानंतर वानरांनी सपातीला उचलून पुन्हा पर्वतावर उठून दिले तिचे वसून संपातीने आपले आणखी काही अनुभव वानरांना सांगितलं

“माझे पंच जळून मी जव्हा या विषय पर्वतावर पडलो तेव्हा इथे एक आश्रम होता. त्या आश्रमात निशाकर नावाचा एक मुनी रहात असे ही सर्व आठ हजार वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे पर्वतावर पडल्यावर येथील खडकाळ भागातील लहान-मोठे वगट पार करीत मी महर्षींच्या दर्शनासाठी निघालो एका झाडाखाली उभा राहून मी महर्षींची वाट पाहू लागलो तेव्हा मला एक विविध द्रव्य दिसलं महर्षि स्नान करून दक्षिणकडून येत होते नि त्यांच्या माग अस्थल, हरिण वाघ, सिंह, हत्ती, साप वगैरेंचा बघा येत होता जेव्हा महर्षि आश्रमातील आपल्या कुटीस शिरले, तेव्हा उभं जगावर आपापल्या मार्गाभि निघून गेली. निशाकर महर्षींनी जात जाताना

मला पाहिलं होतं. ते थोड्या वेळात बाहेर आले नि मला म्हणाले-“गिषाडांचे राज समजले जाणारे दोन थोऊ मला माहीत आहेत. त्याला मोठा भाऊ संपाति तू न? तुझाच बाकटा भाऊ जटाशु नाहो का? कधी कधी मनुष्य रूप धारण करून तुम्ही मला नमस्कार करीत होता! तू जाता बाजारी आहेस का? तुझ्या पंखांना हे काय सालेंय? तुला कोणी शिक्षा तर केली नाही?”

मी जे जे वडलं ते सर्व महर्षींना सांगितलं. कैलाश पर्वतावर जूयीच्या समोर मी व माझ्या छोट्या भावाने शपथ घेतली की सूर्यास्त होईपर्यंत आम्ही दोघे सूर्याच्या बायी उदत राहू पृथ्वीवरील शहर

आम्हाला पाडीच्या आकाशातली छोटी विस् कापली. रस्त्यात आम्हाला नेवांचे मन्त्रोच्चार ऐकू आले जाल बरंचे परिचित केलेल्या गाव जाललेल्या स्त्रिया आम्हाला बिसल्या. आम्ही आपली अधिक उंच जाऊन उठू लागलो. आम्हाला जंगल छोटा दगडासारखी व मोठमोठ्या नद्या धाव्यासारख्या विस् लागल्या. आम्ही खूप दमलो. भीतीमुळे बुद्धिघ्न झाला बेगूड होणार की काय अस वाटू लागल! आम्हाला दिशा कळोनाशा आल्या. थोळधांना दिसेनासं साध. त्या उंचीवर सुदै नि पृथ्वी सारख्याच वास्तवाची दिसली.

एकठपात जटासु मूर्च्छित होऊन जाही पडू लागला मी पण त्याच्या बरोबर जाही आलो आणि आपल्या पक्षांनी त्याला छावा केला. त्यावेळी सूर्याच्या उजवले-पावून बटासु तर वाचला, पण माझे पक्ष जळून गेले. बटासु ओकवस्वीत पडला असोच हे क्षण मी निशाकर म्हणींनी आंगितल आणि म्हणालो-‘आवा मी

जिवंत राहू शकिल नाही, म्हणून पर्वता-भरून उडी मारून जाव वेतो.’

त्यावेळी म्हणींनी मला भविष्य काळात घडणाऱ्या काही भटना सांगितल्या ते म्हणाले-‘मीतेचा शोध करीत तुम्ही हवे रास आणि मंग मी तुम्हाला मदत करीन त्याच वेळी मला मवे पक्ष फुटतील.’ म्हणींच्या बोलण्यावर निश्वास ठेवून मी तुमची वाट पहात राहिलो.’

हे सवे सांगत असतानाच संपाकीला नवे पक्ष फुटले. हे क्षण वातरांनी पाविल त्याच्या पंखावरील रोंम जाल जाल होते. आपल्याला पंख आलेले पाहून संपाकीला खूप आनंद झाला तो म्हणाला-‘निशाकर म्हणींनी भविष्य वाणी केल्याप्रमाणे मला नवे पक्ष आले पहिल्या वारची शक्ति मला आता प्राप्त झाली आहे तुमच्या प्रयत्नात तुम्ही यशस्वी होणार अस मला वाटतय मी आता आपल्या पक्षांची ताकत आजमावून पहालो’ अस म्हणून संपाति आकाशात उडाला

चांदीचे सुळे

एका गावात पुरन नि केशव नावाचे दोन मित्र रहत असत, दोघे विवाहे अभाव, असहाय्य होते त्यांना कोणी नातेवाईक नव्हते. त्यांच्यावर प्रेम करणारी कोणी मित्र मंडळी नव्हती. रहायला एकादी छोटी मोठकी-तोठकी झोपडी पण नव्हती त्यांच्या-जवळ दिवसभर वावात हिडून गिळेल ते मोल मजुरीचे काम करीत आणि जे गिळेल त्यातून डाळ-तांदूळ खरेदी करून संध्याकाळी गावा बाहेरच्या एका वडाच्या साडापाशी येत

टाकून गरम गरम भात आमट वर ताव मारीत. दुसऱ्या दिवशीच्या सकाळसाठी काही खात शिल्लक ठेवीत आणि निश्चित पणे पोत्यावरच झोपी जात, अशा रीतीन त्यांचे सर्वस्व या वडाच्या साडालाहीच असे पुरन आणि केशव दोघांच्या ही मनात बरेच दिवस एक स्वप्न होता या साडा-लाहीच एक छोटेलानी झोपडी बनवावी दोघांनी ही लक्ष्म करून आनंदतात रहावे यासाठी दोन्ही मित्रांनी थोडी माया पण ओडून ठेवली.

त्या वडाच्या बुघ्यात एक मोठी ढोकी होती. त्यात आपली स्वयंपाकाची बांडी व कपडे ठेवून ठेवीत. त्या साडासाठीच तीन दडड माडून आपला स्वयंपाक करीत नि जवळच्या क्षण्यावर जाऊन बांधोळ करीत. जेव्हा स्नान करून येत, तेव्हा बांधोळ भुकेले असत साडासाठी आपल पोत

एक दिवशी संध्याकाळी आपल काम संपल्यावर दोघांनी बाळतांदूळ, मोठ-मसाळा सगळे खरेदी केले नि बडापाशी आले, भोजनाच्या तयारीला लागले त्यांनी एक चमत्कार पाहिला. वडाच्या ढोलीतून दोन लांब हात त्यांना आपली बांडी देऊ लागले. पुरन आणि केशवला मोठ आश्चर्य

वाटलं. त्याच वेळी मोठ्या पसरट चेहऱ्याच एक भूत बाहेर डोकवू लागलं. दोघांना उद्देखून भूत म्हणालं-“मित्रांनो, तुमची परवानगी न घेता मी तुमच्या डोळीत शिरलो, म्हणून रामाबूनका माझ्यावर हं.”

आता त्यांना घाटलेली भीती थोडी कमी झाली आकडून ते म्हणाले-“तुझं एवढं वाडस की आमच्या गंरहजेरीत सरळ डोळीत शिरकास नि आम्हाला मित्र म्हणवतोस? बरोबर बाहेर ये जांगली खोड मोडतो तुझी!”

भुताने डोळीतून पटकन उडी मारली आणि केशव नि पूरनच्या पायावर लोटागण काढलं म्हणाले “जर तुम्ही मला

स्वीकारल नाही, तर मी कुठे जाऊ विचारा तोंड लपवायला? माझ्या सहकाऱ्यांनी मला घराबाहेर काढलं आहे. तुम्ही दोघे पण मोठे मुस्वभावी आहात हे मला कळून चुकलं म्हणून मी तुमच्या आश्रवास आलो आहे.”

भुताची व्यथा जाणून दोघांना त्याची दया आली. त्यांनी विचारलं-“आपल्या सहकाऱ्यांसह तू राहू शकत नाहीस मार्ग काय वरं कारण?”

भुताने मोठा जा चासून आपलं तोंड उघडून दाखवत आणि मोठ्या बुऱ्याने म्हणालं-“पहला, माझे सुळे उखडून गेले आहेत. मला दुसऱ्या भुतांनी अशाकरता बाहेर काढलं की माझ्यासारखा कोणो त्यांच्यात असला तर त्यांचा अपमान होईल तुम्ही मला तुमच्या बरोबर राहू बाल, तर मी तुम्हाला मदत करीन. तुम्ही जे काही खाल, त्यातलं सर्व थोडंसं मला दिकं कीं पुरे!”

केशव काही बोलणार, एवढ्यात पूरनने त्याला गप्प बसविले नि भुताला म्हणाला-“तुझे सुळे कसे पडले हे तू सांगितलंय नाहीस?”

पूरन कडे पहात भूत सांगू लागलं-“तों एक लांब गोष्ट आहे. 1” तो पुढे काही सांगणार, एवढ्यात केशव रामाबून म्हणाला-“अरे पूरन, माझे सुळे कसे

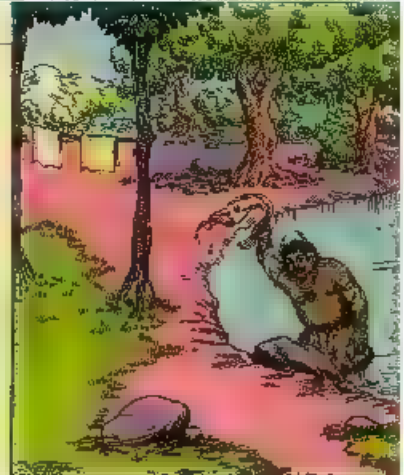
उखडले हे जाणून आपल्याला काय करायचंय बरं? चल

भूत रडत रांगू लागलं-“अस का म्हणता तुम्ही? माझे सुळे पडून गेल्यामुळे मी आता काही कमधू शकण्याच्या घोग्यतेचा राहिलो नाही” अशा परिस्थितीत जिवंत राहण्यात काय हाशिल आहे? बापेक्षा तर मरून गेलं बरं!” असे म्हणून भूत बहाक्या बुध्यावर डोकं आपटून घेऊ लागलं

केशवला भुताची बया आली तो म्हणाला-“बरं तर, ठीक आहे तू आता काळजी करू नकोस तुझ मरण माझ्याच्याने पाहवणार नाही. तू इथंच रहा पण तुला इथं विस्तीत राहाव लागलं हे लक्षात ठेव.”

मुताले मग्नपणे दोन्ही मित्रांपाशी कृतज्ञता प्रकट केली. पूरनने पुन्हा एकदा विचारलं-“पण तुमचे सुळे कशांमुळे पडले ते तर सांग.”

एक दीर्घ स्वास सोडून भूत सांगू लागलं-“वेळ आली म्हणजे सगळं काही सांगेन आता उशीर झाला आहे, भोजनाच्या तयारीला लागलं पाहिजे ना?” भुताने हा हा म्हणता स्वदपाक तयार केला, पूरन आणि केशव सह भूत ही चेवायला बसलं भुताने तयार केलेले पदार्थ दोन्ही मित्रांना खूप आवडले भोजन करून सर्व जण तृप्त झाले

दुसऱ्या दिवशी सकाळी पूरन नि केशवच्या आधीच भूत झोपेतून जाग झालं शावांखाली पडलेली तुळी पाच, कडाची फळं सर्व उचलून स्वच्छतेच काम केळ तसावावर जाऊन दोघांचे कपडे असे स्वच्छ धुवून आपले की ते चमकू लागले. नंतर स्वयंपाकासाठी लागणारी सुकी लाकड शीळा कळन घंडन आलं भुताची काय करण्याची पद्धत पाहून दोघ मित्र अतिशय खुश झाले

पूरन आणि केशव यांनी आता अधिक मेहनत करून कामाई करायला सुरुवात केली. कारण आता आपल्या बरोबर त्यांना भुताला ही जेवजळाय साधर्य होती.

तोडाने जरी ते मूठ भर अन्न म्हणत असले तरी श्रम्यशात झूपच अन्न लागायचं त्याला। संवशाकाळी गजुरीचे पैसे देताना शेटजींनी हसत विचारलं—“काय रे पुरन आणि केशव, मला न सांगता तुम्ही बोवांनी लग्न उरकलं की काय? नेहमी पेक्षा अधिक मजुरी मिळविण्याचा प्रयत्न करीत आहात?”

हसत हसत शेटजी अर्ध विचारीत होते, तेव्हा त्यांचा जमकणारा सोन्याचा दात बोवांना बिसला.

रस्त्यात पुरन केशवला म्हणाला—“अरे केशव, माणसाचे दात पडले तर सोन्याचे दात बनवून लावता येतात न? तसेच

आपल्या भुताला सोन्याचे सुळे लावले तर काय होईल बरं?”

केशव आश्चर्याने म्हणाला—“सोन्याचे सुळे? नको, चांदीचे सुळे भुताला बनवून देऊ या आपण, सोन्याचे आपल्याला पनवणार नाहीत! सुळे सोन्याचे काय नि चांदीचे काय, त्यात काय फरक पडणार? सुळे बसविले की भुतात पहिल्यासारखी वाकत येईल, आणि मग आपण मागू ते ते आपल्याला आणून देईल! कृतज्ञतापूर्वक आपलीच सेवा करीत राहील ते. आपण भुताला हे सांगितलं तर लुप्त होऊन जाईल नाही ते?”

दुसऱ्या दिवशी पुरन आणि केशव यांनी भुताला आपला विचार सांगितला, आणि जमवलेली सधे रक्कम घेऊन त्यांनी शहराचा रस्ता धरला. भुताच्या बोट्यातून भातबांधू बाहेर कागले.

शहरात पोचले तेव्हा दोन्ही मित्रांच्या मनात एक प्रश्न निर्माण झाला. सोन्या-चांदीचे दाताने अन्नवणान्या सोनाराकडे जाऊन त्यांनी विचारलं तेव्हा ते दोघांकडे अशा नजरेने पाहू लागले की जणू ते दोघे भूतच आहेत!

थोडा विचार करून दोघे जण हेमांश नावाच्या सोनाराकडे गेले. नि त्याला म्हणाले—“आमची एक नाटक कंपनी आहे.

आम्हाला रात्रसाथ काय करायचंय. म्हणून चांदीचे सुळे पाहिजेत. घाल तेवढे पणवूद?”

हेमांशने दोन्ही मित्रांकडून पैसे घेतले आणि एक आठवड्याने त्यांना द्यायला सांगितले. एक आठवडा संपल्याच दोघे जण सोनाराकडे आले. हेमांश जवळ सात वर्षांचा एक मुलगा चांदीचे सुळे इकडून-तिकडून पहात बसला होता, नि हेमांशला अनेक अनेक प्रश्न विचारीत होता.

पुरन आणि केशव यांना पाहताच हेमांश सोनार म्हणाला—“सुस्वागतम्! अगदी वेळेवर आलात.” मुलाकडे बोट घालवीत तो म्हणाला—“हा माशा मुलगा कंचन, चांदीच्या सुळ्यांवाबत निरनिराळे प्रश्न विचारून याने बला सत्तायून सोडलं आहे.”

कंचनने आश्चर्याने दोन्ही मित्रांकडे पाहिले आणि विचारले—“ओह, तर चांदीचे सुळे बनवून वेणारे आणण तर? एका नाटकात तुम्ही भुताचं काय करणार म्हणे. ती गोष्ट मला सांगाल? भुताला चांदीचे सुळे कशाच्या लावायला लागतात? तुम्हीच मला ते समजून सांगू शकाल!”

पुरनने केशवकडे पाहिले की जाता काय उत्तर द्यावे. केशवने जमळ विचार केला नि म्हणाला—“ती गोष्ट?—ती अशी आहे! एका मात्रिकाने एक बाटलीत एका भुताला

नव करून देऊलं. ते भूत मुसलं माळशीच मग्नतं, मोठं धोट आणि वंगेशोर होतं. मात्रिकाने काही दिवस त्याचा रंग पाहिला, अन सग त्याचे सुळे उघटून त्याला सोडून दिले. ते भूत एका गरीब माणसाकडे गेलं नि त्याला आपल्यावर आलेलं संकट सांगितलं. त्या गरीबाला त्याची बया आली. त्याने आपल्या जवळची सगळी शिल्लक खर्च करून त्या भुतासाठी चांदीचे सुळे बनविले. भुताला फार कृतज्ञता वाटली आणि ते त्या गरीबाची सर्व प्रकारे सेवा करू लागलं.”

ही गोष्ट ऐकून कंचन जोरजोराने हसू लागला. दोन्ही मित्रांना मोठं आश्चर्य

तरी पण आपण त्याच्याबद्दल चांगली नीट चौकशी करू."

ते दोघे बघापाशी आले. भुताला सगळं सांगून त्यांनी विचारलं—“तो मूळगा म्हणतो तसं तर नाही ना बघणार? तसं साळ तर आम्ही तुला त्या तलावात बुडवून टाकू समजलं?”

अबू माळीत भूत म्हणालं—“माझे सुळे कसे गेले हे मला असा तुम्हांला सांगितलंच पाहिजे.” नि भुताने आपली गोष्ट सांगायला सुरुवात केली—

“रयाने पकडून मला वाटलीत बंद करून ठेवले होती, त्या भूतवेद्याचं माव प्रेतनारायण भूतछर्चा. त्याचा एक मित्र वाहे पिशाचश्रिय भूतनाथ. त्याने पण एका भूताला पकडलं होतं, या दोन्ही मांत्रिकांनी बापायल्या भुताच्या चांगुलपणाबाबत खूप चर्चा केली. आम्हा दोन्ही भूतात ते निर- निराळाचा चढाओढी लावीत ताडाचं झाड उपटून ते खोद्यावर घेऊन एक-दोन फ्लॉग पळत जाणे, नदीत उडी मारून मगरीची लढणे नि त्यांना मारून किनाऱ्यावर आणणे— अशा प्रकारच्या चढाओढी आमच्यात होत.

एकदा त्या दुष्टांच्या मनात एक भरताच विचार आला. दोन मोठमोठ्या दगडांनी त्यांनी बोर बांधले. हे बोर दातात पकडून ते दगड एक फ्लॉग अंतरावर जसलेल्या

दगडीवर ओढत घेऊन जाण्याची स्पर्धा त्यांनी घेतली. या चढाओढीत आपल्या दातांनी तो दगड ओढीत जसतना माझे सुळे बाहेर आले. माझा पराजय झाला. प्रेतनारायणने माझ्यावर रागावून मला मारपीट केली नि पळवून लावले. यानंतर मी तुम्हा दोघांच्या धावपळा आलो.”

हे सर्व ऐकून पूरन आणि केशव दोघांना ही खूप आनंद झाला. दोघांना ही वाटलं असं शक्तिशाली भूत सुळे लावल्यावर तर आपल्याला खूपच उपयोगी पडेल. एकादा गाडलला खजिना ही ते खोदून आपल्याला काढून घेईल. त्या दोघांच्या मनात आशा उत्पन्न झाली की असं झालं तर आपण छान इमारत बांधू, पन्ना करू आणि आनंदात आपलं दिवस घालवू.

पण पूरन आणि केशव यांनी भुताच्या तोंडात चांदीचे सुळे लावून दिले. ते त्याला तलावापाशी घेऊन गेले. नि म्हणाले— “बघ एकदा पाण्यात, कसे छान दिसत आहेत हे सुळे तुला!”

भुताने तलावातल्या पाण्यात आपलं प्रतिबिम्ब पाहिलं. मोठ्या उत्साहाने ते म्हणालं—“वा! चांदीचे सुळे! फारच छान! माझ्या मूळच्या मुळघावेला ही हे चांदीचे सुळेच अधिक सुंदर दिसताहेत!” पूरन आणि केशव त्याका काही विचारणार एवढ्यात भूत पाहता पाहता पळून गेलं.

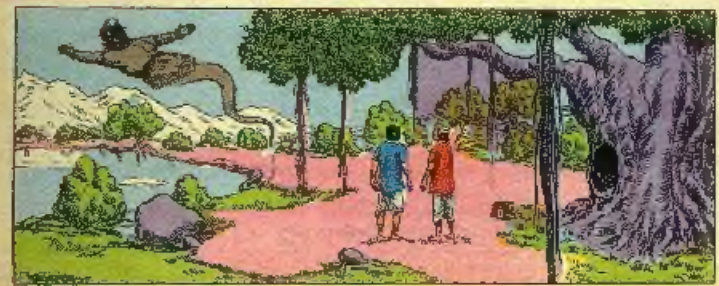
दोन्ही मित्र निराश होऊन वडाकडे परत आले. पूरन केशवला म्हणाला— “अरे केशव, कोणी बघाने लहान असल्या म्हणून काय झालं? त्या छोट्या कंचनने भुताच्या बुडीद्वल किती बरोबर अंदाज केला होता नाही? त्या मुलाजवळ जेवढं ज्ञान आहे, तेवढं ही आपल्याजवळ नाही. भुताच्या म्हणण्यावर विश्वास न ठेवता आपण त्याला तेव्हाच पळवून काढल असतं तर आपली खगळी घिल्लक रक्कम अशा शीतीने नष्ट झाली नसती.”

केशवचा समजेना की आता काय उत्तर द्यावं. त्याने पूरनचं म्हणणं कबूल केलं नि चूप बसला.

भुताने तलावातल्या पाण्यात आपलं प्रतिबिम्ब पाहिलं. मोठ्या उत्साहाने ते म्हणालं—“वा! चांदीचे सुळे! फारच छान! माझ्या मूळच्या मुळघावेला ही हे चांदीचे सुळेच अधिक सुंदर दिसताहेत!” पूरन आणि केशव त्याका काही विचारणार एवढ्यात भूत पाहता पाहता पळून गेलं.

दोन्ही मित्र निराश होऊन वडाकडे परत आले. पूरन केशवला म्हणाला— “अरे केशव, कोणी बघाने लहान असल्या म्हणून काय झालं? त्या छोट्या कंचनने भुताच्या बुडीद्वल किती बरोबर अंदाज केला होता नाही? त्या मुलाजवळ जेवढं ज्ञान आहे, तेवढं ही आपल्याजवळ नाही. भुताच्या म्हणण्यावर विश्वास न ठेवता आपण त्याला तेव्हाच पळवून काढल असतं तर आपली खगळी घिल्लक रक्कम अशा शीतीने नष्ट झाली नसती.”

केशवचा समजेना की आता काय उत्तर द्यावं. त्याने पूरनचं म्हणणं कबूल केलं नि चूप बसला.

अन्यायविरोध केल्या?

गोंड खूप जुनी आहे. जगदात्मचे अली नावाचा एक म्हाती रहात असे. जव- वावमवले शोड-मोठे शाही नोकर व श्रीमंत मापसे त्याच्याकडून हुजामत करून घेत.

एकादा अलीच्या घरातून सरपण संपलं म्हणून एकादा लाकुडतोड्या पहात तो आपल्या घरासमोर बसून राहिला. थोड्या वेळाने तिकडून एक लाकुडतोड्या आपल्या गावबावरून लाकडाची मोठी घेऊन जात असलेला त्याला दिसला. अलीने त्याला बोलावून म्हटले—“मला तुझ्याची मावाची पावघोस करायची नाही, माझ्याकडे तेवढा वेळही नाही. मा गाडबावरची सारी लाकडे पाच रुपयात दिलीस तर प्हा, नाहीतर पुढे चाकू लाग!”

लाकुडतोड्या म्हाताराही होता, म्हणून लवकर लाकडे विकून टाकून त्याला घरी जावचे होते. त्याने अलीच्या मागणीला

होकार दिला आणि गाडबावरची सारी लाकडे उचरवून ठेऊन आपले पैसे मागितले.

“अरे, मी तर गाडबावरची सारी लाकडे पाच रुपयात मागितली होती, पण त्या गाडबावरचं लाकडी माकण आहे त्याचं काय?” अलीने मुद्दा काढला.

“हो! ते कसं काय?” लाकुडतोड्याने आश्चर्याने विचारले.

“कसं काय, काय? ते माकणही लाकडाचंच आहे ना? मी तर 'गाडबा- वरची सारी लाकडे' असं म्हटलं होतं. तेव्हा तेही मला विळायला हवं!” अली जरबेने बोलला.

“हो कसली खरेरी तुजुरी? मी मुळीच असलं काही ऐकणार नाही.” म्हातारा लाकुडतोड्या म्हणाला.

हे ऐकून अलीने रागाने लाकुडतोड्याच्या थोबाडीत मारली, गाडबावरचे माकण

काढून घेतले आणि त्याला हाकलून लावले. लाकुडतोड्याला फार वाईट वाटले. त्याने रडत-रडत काजीकडे जाऊन ही सर्व हकीकत सांगितली. पण काजीचा म्हावीही अलीच होता, म्हणून त्याने जिवान्या म्हातार्याचे काही ऐकून घेतले नाही.

लाकुडतोड्या त्याहीपेक्षा बरण्या अधि- कारी-काजीकडे गेला, पण तेथेही त्याची डाढ धाजेना. कारण त्याला आपली हजामत करून घ्यायला अलीच लागे.

म्हातारा आता अगदी हताश होता.

वाटेत लाकुडतोड्याला पाहून वुसऱ्या एका थोळशीच्या म्हातार्याने विचारले—

“काय झालं बाबा? चेहरा उदास का दिसतोय एवढा?” यावर लाकुड-

तोड्याने त्याच्यापुढे आपले रडगाणे गाऊन दाखवले.

“अरे!! सरळ खलीफाकडे जा ना! तुला नक्कीच न्याय मिळेल तिथे!” त्या वुसऱ्या म्हातार्याने लाकुडतोड्याला पुढेपुढे.

हाले, म्हातारा लाकुडतोड्या लागेच खलीफाकडे गेला व कायकाय घडले, ते त्याने सविस्तर सांगितले.

जरा विचार करून खलीफाने म्हटले— “एक सायतो, तसं केसं तर तुला न्याय मिळू शकेल.” वन् म्हातार्याच्या कानात काहीसे सांगितले.

लाकुडतोड्याने ते ऐकून हसत हसत खलीफाला बलाम केला वन् तो घरी का दिसतोय एवढा!” यावर लाकुड- निघून गेला.

बोडे दिवस गेल्यावर एकदा तो म्हातारा अलीकडे गेला. अन् त्याने विचारले-
"माझी अन् शाह्या मित्राची हजामत करावची आहे. काय घेईल?"

"दोन रुपये." अली म्हणाला.

"ठीक आहे. आठर माझी हजामत कर." असे म्हणून म्हातार्याने न्हाव्याच्या हातावर दोन रुपये ठेवले.

अलीने म्हातार्याची हजामत संपवली अन् विचारले-"तुम्हा मित्र कुठाय?"

"बाहेर आहे." असे म्हणून लाकूडतोड्या बाहेर गेला अन् आपल्या गाढवाला पकडून आत घेऊन गेला, अन् अलीला म्हणाला-
"हं, हा माझा दोस्त. कर याची हजामत."

"काय म्हणाऱ्यास? गाढवाची हजामत करू मी? चालता हो. आत्ताच्या आता इयून!" अलीने संतापून म्हटले.

लाकूडतोड्याने आजून अलीफाकडे तक्रार केली. खलीफाने ताबडतोब शिपायांना बोलावून सांगितले-"त्या अली न्हाव्याला ताबडतोब आपला बत्तरा घेऊन इथे हजर करा. अलीला त्याप्रमाणे दरबारात बाणले गेले.

करा. अलीला त्याप्रमाणे दरबारात बाणले गेले.

"तू बाधी कसून करून याच्या मित्राची हजामत करावला नकार का दिलास?" खलीफाने रागाने अलीला विचारले.

वाकून वाकून खलीफाच्या कुमिसात करत अली म्हणाला-"साविन्ध! आपण ऐकल ते खर तर आहेच, पण साणसाचा मित्र गाढव असेल, अन् त्या गाढवाची हजामत कुणी केलीय असं आपण तरी कधी ऐकलय का?"

"जळाक लाकडांबरोबर लाकडाचं माफकही पेरल्याचं आम्ही कुठे ऐकलेलं नाही! सेव्हें आता मुकाट्याने या गाढवाची हजामत कर आम्ह्यासमोर!" खलीफा त्याला गुरकावत म्हणाला

आता अलीला कुठेच पळवाट दिसेल! गाढवाला सावण लावून लावून त्याची हजामत करू लागला अली. त्यानंतर मात्र आपली हजामत करण्याकरता अलीकडे बाणे सर्वांनी बन्द केले.

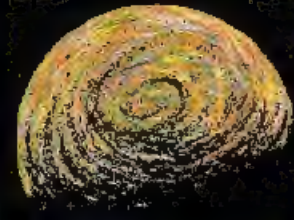
निसर्गातील आश्चर्य :

विशालकाय शार्क

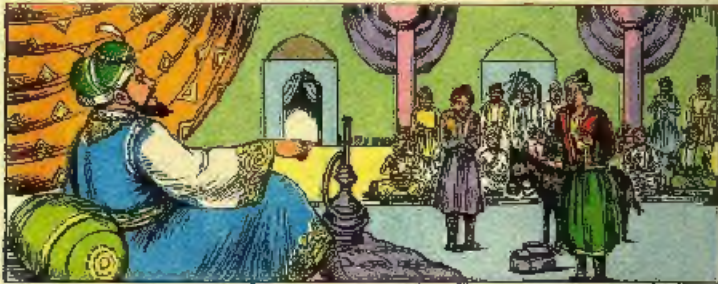

जुलॉससने १९७० मध्ये पकडला गेलेला पांढरा शार्क हा आजपर्यंत सापडलेल्या शार्क मात्तांमध्ये सर्वात मोठा शार्क मानला जातो. तो २९ फूट ६ इंच, म्हणजेच ९ मीटर लांब होता आणि त्याचे वजन १०,००० पौण्ड म्हणजे ४,५३९ किलोग्रॅम होते.

जानेवारी १९८२ मध्ये वैश्विक महासागरात झालेले वादळ इतके प्रक्षिप्त होते की त्यामुळे पृथ्वीच्या प्रमणाची गति काही दिवस नेहमीच्या गतीपेक्षा एका मिनिटेकन्नाच पाचव्या भाग इतकी कमी झाली! आणि वातावरणातील हवेचा दाब जस्त झाला.

वावळ !
ज्यामुळे
गुण्णीची गति
कमी झाली !

हत्तीचे सर्वात जास्त लांबीचे दात

स्वयंकिंच्छा श्वासांस्त्रिकुल सोसायटीने प्रदर्शनात ठेवलेली. एका हत्तीच्या दातांची बोडी. आजपर्यंत नोंदल्या गेलेल्या हत्तीच्या दातात, सर्वात अधिक लांबीची आहे असे मानले जाते. यातील उजव्या दाताची लांबी ११ फूट ५ ३/४ इंच, म्हणजे ३.४९ मीटर व डाव्या दाताची लांबी ११ फूट, म्हणजे ३.३५ मीटर इतकी आहे.